

**TÜRK HUKUK TARİHİ
ARAŞTIRMALARI**

Journal of Turkish Legal History

ISSN: 1306-6889

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Journal of Turkish Legal History

Sayı 30, 2020 (Güz)

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü	Fethi Gedikli (İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)
Kurucular	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mustafa Şentop, Mürteza Bedir
Yayın Kurulu	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mürteza Bedir, Sami Erdem, Ayhan Ceylan, Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu
Danışma Kurulu	İdris Bostan (İstanbul Ü.), Feridun Emecen (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Mehmet İpşirli (İstanbul Medipol Üni.), İsmail E. Erünsal (İstanbul 29 Mayıs Üni.), M. Emin Artuk (İstanbul Medipol Üni.), İbrahim Kâfi Dönmez (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Kemal Beydilli (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Engin Deniz Akarlı (İstanbul Şehir Üni.), Sevgi Gül Akyılmaz (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.), Mustafa Avcı (Ankara Sosyal Bilimler Üni.), Yusuf Karakoç (Dokuz Eylül Üni.), Nevin Ünal Özkorkut (Ankara Üni.)
Editör	Fethi Gedikli
Yardımcı Editörler	Ali Adem Yörük, Abdullah İslamoğlu
Sekreterlik	Furkan Şahan, Ridvan Abdurrahman Demirtaş
Baskı	İlbey Matbaa, Matbaa Kağıt Reklam Org. Mücellit San. ve Tic. Ltd. Şti. 2. Matbaacılar Sitesi, 3 NB 3 Topkapı/Zeytinburnu/İstanbul 0 212 613 83 63 (Sertifika No. 17845)
Baskı Tarihi	Aralık 2020

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları yılda iki sayı yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazıların ilmi ve fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yönetim

İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal
Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Merkez Bina
Oda 58 Beyazıt/İstanbul/Türkiye
e-posta: hukuktarihimerkezi@istanbul.edu.tr

Bu sayı Bahçelievler Belediyesi'nin katkılarıyla basılmıştır.
Belediye Başkanı Dr. Hakan Bahadır'a teşekkür ederiz.

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Sayı 30 • 2020 (Güz)

İçindekiler

Erken Cumhuriyet Döneminde Hukuk Dilinin Özleşmesine Yönelik Sivil Arayışlar <i>Tarık Özcan</i>	5
<i>Tarihçi Hukuk Bilimi Mecmuası'nın Amacı Üstüne</i> <i>Friedrich Carl von Savigny - çev. Serhan Yıldırım</i>	55
İttihad ve Terakki İçinde Muhalefet ve <i>Hizb-i Cedit</i> Krizi - Kont Léon Ostorog'un Sir Eyre Crowe'a Sunduğu Rapor (30 Nisan 1911) <i>Çev. Abdurrahman Nur</i>	65
<i>Belgeler/Notlar</i>	75
Hattat Mustafa Halim Özyazıcı'nın Hukuk Konulu Grafik Çalışmaları <i>Halûk Perk</i>	75
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Tasnifi Üzerine Bir Not <i>Fethi Gedikli</i>	101
<i>Tarihçi Hukuk Bilimi Mecmuası'nın Tarihçesi</i> <i>Serhan Yıldırım</i>	105
İstanbul Barosu'nun İlk Genel Kurul Toplantısı, İlk Levhası ve Kostaki Sardenski'nin Nutku (5 Nisan 1878) <i>Tugay Aydın</i>	113
Türkiye'nin İlk Avukat Ajandası <i>İstanbul Barosu Ajandası 1928</i> ve Avukatlara Meslekî-Ahlâkî Öğütler <i>Tugay Aydın</i>	129
“Her Türü Yoksulluk İçinde Tekemmüle Doğru Bir Hatve”: <i>Ceride-i Adliye</i> , Makale Fihristi ve Yazar Dizini <i>Ercan Karaismailoğlu - Rıdvan Abdurrahman Demirtaş - İbrahim Enes Onat</i>	137
Hukuk Reformu Metinleri 19: Sanat-ı Taknin ve Usûl-i Tedvin (1925) <i>Haz. Ercan Karaismailoğlu</i>	217

Hukuk Reformu Metinleri 20: <i>Droit</i> ile Usûl-i İslâmiyeyi Cem' - Ali Suavi'nin Duruva: <i>İlm-i Usûlü'l-Hukuk'u</i> (1870) <i>Haz. Yasin Yılmaz</i>	221
Beyyinâtın Şerâit-i Kabul ve Takdiri <i>Mustafa Reşit Belgesay - haz. Fatma Zehra Yavuz - Beyza Nur Byık</i>	229
Serbestî-i Mukavelât <i>Mişon Ventura - haz. Mert Burak Ersan</i>	247
Mesuliyet-i Akdiye ve Mesuliyet-i Cürmiye <i>Sıddık Sami Onar - haz. Niyazi Varođlu - Zeynep Aygür</i>	267
Kavânîn-i Esasiyenin Tekevvünü: İngiliz Kanun-ı Esasîsi <i>Celâleddin Arif - haz. Fatih Selim Bayram - Kevser Çetin</i>	279
Kaza-yı İdarî <i>Charles Crozat, trc. Mustafa Hâmid - haz. Zeynep Aygür - Niyazi Varođlu</i>	297
Sahtelikte İstimâl <i>Diren Yerganyan - haz. Mert Burak Ersan</i>	315

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE HUKUK DİLİNİN ÖZLEŞMESİNE YÖNELİK SİVİL ARAYIŞLAR*

THE CIVILIAN QUESTS FOR THE PURIFICATION OF THE LEGAL LANGUAGE IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD

Tarık Özcan **

ÖZ

Osmanlı'nın son döneminde başlayan dil dönüşümü süreci, bütün bilim dallarının terim dağarcığını etkilemiştir. Hukuk dilindeki dönüşüm ise erken Cumhuriyet döneminde uygulanan dilde özleşme politikalarıyla şekillenmiş, etkileri günümüze kadar devam etmiştir. Hukuk dilindeki dönüşüm temel olarak iki etkiye dayanmaktadır. Birincil etki, hukuk dilinin özleşmesine yönelik bürokratik arayışları içermektedir. İkincil etki ise hukuk dilinin özleşmesine yönelik sivil arayışları içermektedir.

Bu çalışmada, erken Cumhuriyet döneminde hukuk dilinin özleşmesine yönelik sivil arayışlar incelenecektir. Erken Cumhuriyet döneminde hazırlanan öz Türkçe hukuk sözlükleri ve hukuk dilinde özleşmeyi savunan çeşitli yayın faaliyetleri, çalışmanın ana odağı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: erken Cumhuriyet, hukuk dili, hukuk sözlükleri, öz Türkçe, dilde özleşme.

ABSTRACT

The language transformation process, which started in the late Ottoman Era, has affected the terminology of all disciplines. The transformation of the legal language was shaped by policies of purification applied in the language in the early Republican period, and its effects been present ever since. There are two main impacts on the transformation in legal language: the bureaucratic quests and the civilian quests for the purification of legal language.

* Bu çalışmayı kıymetli ağabeyim Murat Özcan'a armağan etmek isterim. Ayrıca desteklerinden ötürü Dr. Öğr. Ü. Ali Adem Yörük'e, Emir Melek'e, Arş. Gör. Emre Partalcı'ya ve Prof. Dr. Fethi Gedikli'ye içtenlikle teşekkür ederim.

** Stajyer Avukat, İstanbul Barosu.

In this study, the civilian quests for the purification of the legal language in the early Republican period will be examined. Legal dictionaries in pure Turkish and various publishing activities that advocate purification in the language will be the main focus of the study.

Keywords: early Republic, legal language, legal dictionaries, pure Turkish, language purification.

*

I. Giriş

Osmanlı'nın son döneminde başlayıp günümüze kadar uzanan dil dönüşümü süreci, bütün bilim dallarının terim dağarcığını etkilemiştir.¹ Ancak özellikle erken Cumhuriyet döneminde ulus devlet politikalarının bir aracı olan öz Türkçe politikası, bu dönüşümü giderek hızlandırmıştır.² Öz Türkçe politikasının temeli, Arapça-Farsça kökenli kelimelerin Türkçeden arındırılmasına dayanmaktadır. Bu politikanın amacı ise dili biçimlendirmek, dile egemen olmak ve bu sayede ulus devletin ihtiyaç duyduğu kimlik inşasını sağlayarak yurttaşların anlam dünyasını şekillendirebilmektir.³

1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte öz Türkçecilik politikası resmi bir hüviyet kazanmıştır. Bu politikanın yaygınlaşması amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmiş, öz Türkçenin kamusallaşması yolunda önemli yayın faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Dil Kurultayları⁴ düzenlenmiş; *Tarama Sözlüğü*, *Derleme Sözlüğü*, *Türk Dili* yayımlanmıştır. Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nda gündeme gelen "Güneş Dil Teorisi" ile birlikte öz Türkçe politikasının seyri değişmiş, "Güneş Dil Teorisi" ile "Türk Tarih Tezi" bütünleşik bir yapıya kavuşmuştur.⁵ Ancak ilerleyen dönemde "Güneş Dil Teorisi" etkisini yitirmiştir.

¹ Günal Seyit, *Türkiye'de Hukuk Dilinin Dönüşümü*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 1.

² Öz Türkçe cereyanı henüz muteber bir yapıya bürünmeden önce bu konudaki arayışlarıyla dikkat çeken isimlerden biri olarak Yanyalı Bitikçi Ali Rıza Bey'in çalışmalarını anmak gerekir. Bkz. Ali Birinci, "Yanyalı Bitikçi Ali Rıza Bey: Bir Öztürkçecinin Hayat Hikayesi", *Müteferrika*, Sayı 29, 2006, s. 89-96. Ayrıca bkz. Ali Adem Yörük, *Mekteb-i Hukuk'un Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s. 173.

³ Seyit, s. 10.

⁴ Birinci Türk Dil Kurultayı 26 Eylül 1932'de toplanmıştır. Saim Sakaoğlu, "Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Atatürk", *Türk Dili Araştırma Yıllığı-Belleten*, Cilt 39, 1991, s. 25.

⁵ Gökhan Yavuz Demir, "Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 19, 2010, s. 391; Tanıl Bora, *Cereyanlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 234.

Fakat buna rağmen dilde özleşme faaliyetleri, çeşitli dönemlerdeki kesintiye rağmen etkisini günümüze kadar devam ettirebilmiştir.

Her ne kadar Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte öz Türkçecilik politikası resmi bir hüviyet kazanmış olsa da Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşundan önce de dilde özleşmeye yönelik birtakım faaliyetler yürütülmüştür. Bu noktada özellikle 1929'da Darülfünun bünyesinde etkili olmuş "ıstılah çalışmalarına" değinmek faydalı olacaktır.⁶ Darülfünun Emini Neşet Ömer [İrdelp] önderliğinde Darülfünun fakültelerinde kurulan İstılah Komisyonları, Dil Encümeniyle eşgüdümlü olarak ilmî ıstılahların öz Türkçeleştirilmesine yönelik çalışmalar yürütmüştür.⁷ Dönemin gazetelerinde çıkan haberlere göre, Şubat 1929'da ilmî ıstılahların "A" harfini kapsayan ıstılah fişleri tamamlandıktan sonra Dil Encümenine gönderilmiş, Haziran ayına kadar "T" harfi fişlerinin tamamlanması öngörülmüştür.⁸ Ancak belirtilmelidir ki bu çalışmaların akıbeti belirsizdir. Bu belirsizliğe rağmen 1929'da Darülfünun bünyesinde etkili olmuş ıstılah çalışmalarının, Türk Dili Tetkik Cemiyeti bünyesinde oluşturulan Terim Kollarının bir nevi öncüsü olduğu, ıstılah çalışmalarının kaynak ve yöntemi hususunda dolaylı bir etki yarattığı tahmin edilebilir.⁹

Kuşkusuz dil dönüşümü süreci ve bilim dallarının terim dağarcığının öz Türkçeleştirilmesi hamlesinden hukuk dili de payını almıştır. Hukuk dilinin özleştirilmesi öncelikle kanun dilinin değişimiyle gerçekleşmiştir. Bu bağlamda 1920'lerde Medenî Kanun, Borçlar Kanunu, Ceza Kanunu gibi kanunlarda hukuk

⁶ Darülfünun'un ilgasından sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde "ıstılah çalışmalarına" devam edilmiştir. Bkz. Fethi Gedikli, "İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Hukuk Fakültesinde 1941-1944 Yılları Arasında Yapılan Terim Çalışmalarına Dair", *Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Anısına Armağan*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 555-586.

⁷ "İsmet Paşa Hz.lerinin Nutukları", *Vakit*, 18 Şubat 1929, s. 3; "Dilimizden Yabancı Kelimeler Atılacak", *Akşam*, 19 Şubat 1929, s. 2; "Dil Temizliği Yolunda", *Milliyet*, 21 Şubat 1929, s. 1; "Öz Türk Dili ve Darülfünunumuz", *Milliyet*, 22 Şubat 1929, s. 1; "İlmi İstılahlarımız İçin İşe Başlanıyor", *Vakit*, 24 Şubat 1929, s. 2.

⁸ "Darülfünun Divanı Toplandı", *Milliyet*, 25 Şubat 1929, s. 1.

⁹ Darülfünun İstılah Komisyonları ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti Terim Kollarının etkileşimini kavrayabilmek için bu iki kurumsal çabadan daha önce ortaya çıkmış olan İstılahât-ı İlmiyye Encümeni'nin çalışmalarını da mukayeseli bir şekilde incelemek gerekir. Bu incelemeden sonra Türkçe bilim terimleri arasındaki süreklilik ve etkileşim daha iyi kavranabilecektir. İstılahât-ı İlmiyye Encümeni hakkında bkz. İsmail Kara, *Bir Felsefe Dili Kurmak: Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye'ye Girişi*, ikinci baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, 2005, s. 40-65; Abdullah Uçman, "İstılahât-ı İlmiyye Encümeni", *Tarih Ve Toplum*, Cilt 40, Sayı 239, 2003, s. 10-18.

dilinde özleşmeye yönelik sınırlı birkaç girişimin¹⁰ ardından 1930'larda çıkarılan kanunlarda özleşme eğiliminin şiddeti giderek artmıştır. 1945 yılında Anayasa dilinde yaşanan değişimle birlikte özleşme eğilimi zirveye çıkmış ve bugünkü hukuk dilinin oluşmasında önemli bir eşik aşılmıştır. Yine aynı dönemde Bülent Nuri Esen, Edip Serdengeçti, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Orhan Arsal, Sadri Maksudî Arsal, Suphi Nuri İleri, Süheyp Derbil gibi hukukçuların, hukuk dilinin özleştirilmesi yolundaki sivil arayışları, dil dönüşümünün akademiye ziyadesiyle etkilediğine işaret etmektedir. İsmi sayılan hukukçular, sivil arayışlar bakımından kabaca "birinci kuşak" olarak kabul edilebilir. Sonraki yıllarda, hukuk dilinde özleştirme faaliyetine devam eden Ahmet Erdoğan, Ali Rıza Önder ve İsmet Sungurbey, "ikinci kuşağın" simgeleşmiş isimleridir. Devam eden dönemde ise Cem Eroğul ve Sami Selçuk, "üçüncü kuşak" olarak sınıflandırılabilir.

Hukuk dilinin dönüşümünde iki tip etkiden bahsedilebilir. Birincil ve büyük etki, kanun dilinin değişiminde görülmektedir. İkincil ve sınırlı etki ise özleşmeyi savunan hukukçuların sivil arayışlarında görülmektedir. Erken Cumhuriyet döneminde hazırlanan öz Türkçe hukuk sözlükleri ve çeşitli yayın faaliyetleri, her ne kadar sınırlı bir etkiye sahip olsa da devletin bürokratik dayatmacı anlayışı karşısında hukuk akademisinin gösterdiği olumlu ve olumsuz tepkileri bütünsel bir şekilde göstermesi bakımından tarihsel bir öneme sahiptir.

II. Erken Cumhuriyet Döneminde Sivil Arayışlar

1. Suphi Nuri İleri

Suphi Nuri İleri, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nde hocalık yaptığı dönemde öz Türkçe hukuk terimleri üzerine özgün çalışmalar yürütmüştür. İleri'nin 1934 yılında yayımlanan *Yasaların Çatışması* isimli kitabı, 1930'lu yıllardaki hukuk dilindeki özleşme arayışları bakımından son derece önemli bir konuma sahiptir. Bu kitap, devletler hususî hukuku ders kitabı niteliğinde olup kitapta pek çok öz Türkçe hukuk terimi kullanılmış, bu terimler kullanılırken parantez içinde Osmanlıca terimlere de yer verilmiştir. Kitabın başlangıç bölümündeki paragraf, örnek olarak zikredilebilir:¹¹

"Bu 'kitabla' birlikte basılan ve yayılan *Güçara Genel Kurulu (Hukuku umumiyei düvel)* kitabımda kurulun (hukuk) tarif ve bölümünü yaptığımdan burada işi uzatmayacağım.

¹⁰ Seyit, s. 56.

¹¹ Alıntılarda özgün imlâ korunmuştur.

Yalnız kısaca şu inanimi bildirmek istiyorum: Hak yoktur, menfaat vardır. Bunlar her vakit birbirleriyle çatışmaktadırlar (ihtilâf). Menfaatlerin barışmalarına ‘itilâf’ derler. Kurul insanların kurduğu soysallarda, birikikliklerde (cemiyetler) kişilerin, teklerin (fert) kendi arasında veya kişilerle Kurulta (Devlet) arasında veyahut Kurultalar arasındaki münasebetleri düzeltene, yoluna koyan (tanzim) ve yerine çağına (zemin ve zaman) göre değişen bir sürü ası (menfaat) kurullardır ki bunların müeyyideleri cebr ve ikrahtır”¹².

Ayrıca kitabın altıncı bölümünde, yetmiş dokuz sayfalık bir sözlüğe yer verilmiştir. Bu sözlük, Orhan Arsal tarafından hazırlanmış ve daha sonra *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge* ismiyle ayrı bir kitapçık olarak da yayımlanmıştır. Sözlükteki terimler üçlü bir ayrıma tâbi tutulmuş, terimlerin Fransızcası, Osmanlıcası ve öz Türkçe hâli gösterilmiştir. Öz Türkçe bölümünde ise bazı terimler bakımından ikili bir ayrıma gidilmiş, Suphi Nuri İleri ve Orhan Arsal’ın farklı öz Türkçe kullanımlarına yer verilmiştir. Arsal’ın önerdiği terimler aynen yazılmış, İleri’nin önerdiği ve Arsal’a muhalefet ettiği terimler ise italik ve tırnak içinde yazılmıştır.

İleri’nin üzerinde en çok etki yarattığı kişi, Orhan Arsal olmuştur. Onun çalışmaları, Orhan Arsal için yol gösterici olmuş ve ziyadesiyle cesaret vermiştir. 1930’larda dilde özleşme olgusunun bir “kültür savaşı” olarak algılandığı bir ortamda, İleri’nin dilde özleşme meselesinde görece erken ve cesur tutumu, Orhan Arsal’ın çalışmalarına da alan açmıştır. Bu nedenle Arsal, *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge*’yi, İleri’ye ithaf etmiştir:

“Sayın Profesör, bu küçük yazı benden çok sizindir. Çektiğim kılıcı kınına sokmama engel olmasaydınız, bilmem savaşım neye varırdı? Bana gösterdiğiniz inan için size ne kadar borçluyum ki duygularımı size anlatacak bir çift söz bulamıyorum: Kendi çalışkanlığınızla gençliğe kazandırdığınız yazılar yetmiyormuş gibi bir de başkalarını işe koşturuyorsunuz! Alçak gönüllülük duygularınıza dokunsa bile, ben değersiz yazımı adınıza armağan etmekten çekinmiyorum. Bu suçu başıyla bana”¹³.

Yine Arsal, *Kurul Sözlüğü Denemesi* isimli sözlüğünde İleri’ye sevgi ve saygılarını sunmaktadır:

“Sözümüzü bitirirken, bir ıldan beri kurul (=Hukuk) Fakültesinde açtığımız dil savaşına güler yüz gösteren okurlarımıza, bu yazıyı bastırmakla bize çok büyük onur kazandıran kurul okuyanlar birliğine (=hukuk talebesi cemiyeti), yeni çıkacak *Yasaların Çatışması*

¹² Suphi Nuri İleri, *Yasaların Çatışması*, İstanbul, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, 1934, s. 5.

¹³ Orhan Arsal, *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge*, İstanbul, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, 1936, s. 3.

adlı yazısında öne sürdüğümüz sözlerin hemen hepsini kullanmakla bizi çok sevindiren Profesör Suphi Nuri'ye sevgi ve saygılarımızı sunmağı bir borç biliriz"¹⁴.

İleri'nin özleşme konusundaki fikirleri süreklilik arz etmemektedir. 1932'de kaleme aldığı "Dil Kurultayının Tesirleri ve Neticeleri" isimli yazısında, "kanun, hukuk, devlet, hükümet, cumhuriyet gibi kelime ve ıstılahların Türkçeleştirilmesinde fanteziden kaçınılmasını ve Arapça ıstılahların hemen kaldırılıp yerlerine saf Türkçe ıstılahların getirilmesinin sakıncalı olduğunu"¹⁵ belirtirken iki yıl sonra kaleme aldığı *Yasaların Çatışması*'nda "devlet" yerine *ulus-kurulta*, "hukuk" yerine *kurul*, hükümet yerine *güdmenlik*, kanun yerine *nom* terimlerini kullanmıştır. "Öz Dilimize Doğru" isimli yazısında ise Cevdet Nasuhi [Savran] Bey'i "işitilmemiş, alışılmamış kelime ve ıstılahları kullanmakla"¹⁶ eleştirirken bu yazının kaleme alınmasından iki yıl sonra kullandığı kelime ve ıstılahlar oldukça radikal bir yapıya sahiptir.

İleri'nin kullandığı terimlerde dikkat çeken noktalardan biri de bazı Batı dilleri kökenli terimlerin öz Türkçe çevirisini yaparken terimlerin öz Türkçe karşılığını kullanmamış olmasıdır. Örneğin "commune" yerine *komün*, "confédération" yerine *konfederasyon*, "embargo" yerine *ambargo*, "exequatur" yerine *eksekuatür*, "mé memorandum" yerine *memorandum*, "nonce" yerine *nons* karşılıklarını kullanmaktadır.

Batı dilleri kökenli terimlerin öz Türkçe çevirisinde Orhan Arsal'ın tavrı ise İleri'ye göre çok daha farklı bir yapıdadır. Yukarıda sayılan terimler için sırasıyla *kamun*, *birikme*, *engel koma*, *yürütge*, *andıç*, *papalık elçisi* karşılıklarını önermektedir. Bu doğrultuda Arsal'ın özleştirme arayışının İleri'ye göre daha işlevsel olduğu söylenebilir.

Suphi Nuri İleri'nin, *Yasaların Çatışması* kitabında ve *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge* sözlüğünde kullandığı terimlerin pek çoğu hukuk dilinde kalıcı olmayı başaramamıştır. Ancak istisnaî olarak İleri'nin kullandığı bazı terimlerin kalıcı olmayı başardığı gözlemlenmektedir. Bu terimlerin bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: "ana yasa", "andlaşma", "çatışma", "elçilik", "güveni kötü kullanma", "kiralama", "konsolos ajanı", "oy", "uzlaşma", "ürün kirası", "yakalanma"...

İleri'nin sözlüğünde yer verdiği "ana yasa"¹⁷ terimi hakkında ayrıca bir değerlendirme yapmak faydalı olacaktır. 1930'ların ilk yarısında ulusal basında dolaşıma

¹⁴ Orhan Arsal, *Kurul Sözlüğü Denemesi*, İstanbul, Hukuk Talebesi Cemiyeti Neşriyatı, 1935, s. 7.

¹⁵ Suphi Nuri [İleri], "Dil Kurultayının Tesirleri ve Neticeleri", *Öz Dilimize Doğru*, Sayı 8, 1932, s. 127-128.

¹⁶ Suphi Nuri [İleri], "Öz Dilimize Doğru", *Öz Dilimize Doğru*, Sayı 3, 1932, s. 39.

¹⁷ "Anayasa" terimi hukuk diline yerleşmeden önce "ana yasa" kullanımına da sıklıkla rastlanılmaktadır. İlhan Arsel, "ana yasa" şeklindeki kullanımı eleştirmektedir. Bkz. İlhan Arsel, *Anayasa Hukuku (Demok-rasi)*, Ankara, Doğuş Matbaacılık, 1964, s. 5.

giren¹⁸ “anayasa” teriminin gündelik hayatta ve anayasa hukuku öğretisinde kalıcılık kazanma süreci, 1945 Anayasa değişikliğiyle başlamıştır. Her ne kadar 1952 yılındaki Anayasa değişikliğiyle, 1945 Anayasa değişikliğindeki öz Türkçeci eğilim güç kaybetmiş¹⁹ olsa da 1961 Anayasası’yla birlikte “anayasa” kavramı hukuk dilimize yerleşmiştir. 1960 yılından itibaren ise anayasa hukuku öğretisinde “anayasa hukuku” kavramının kullanılma sıklığı ivmelenerek artmış ve günümüze kadar bu genel eğilim sürmüştür.²⁰ Suphi Nuri İleri’nin, oldukça erken bir tarihte bu kavramı sözlüğünde kullanmış olması ziyadesiyle öngörülü ve ilerici bir adımdır.

2. Orhan Arsal

Orhan Arsal, 1930’lu yıllarda İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde Devletler Umumî Hukuku Doçenti olarak görev yapmış, yine aynı dönemde Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin²¹ İktisadi İstilahlar Derleme Kolu’nda öz Türkçe terimler üzerine çalışmalar yürütmüştür.²² Arsal’ın, 1930’larda öz Türkçecilik cereyanına olanca varıllığıyla kendini kaptırdığı ilk çalışması, 1934 yılında yayımlanan, Karl Strupp’un *Devletin Kurucu Unsurları* kitabına yaptığı çeviridir. Bu kitap, devletler umumî hukuku ders kitabı niteliğindedir. Arsal, “Nuri Adil” ismini kullandığı çeviride, pek çok öz Türkçe hukuk terimi kullanmış ayrıca kitabın başlangıcında, kullandığı terimlere ilişkin olarak bir lugatçe hazırlamıştır. Bu terimlerin bazıları, bizzat Orhan Arsal’ın “icat” ettiği terimlerdir. Bazı terimler ise *Tarama Dergisi*’nde de mevcut bulunan terimlerdir. Arsal’ın Türk gençliğine ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti’ne armağan ettiği bu çeviri, onun sonraki yıllarda yapacağı hukuk terimleri çalışmalarının, adeta bir pilot uygulaması olmuş, sonraki çalışmalarını da muştulamıştır.

Arsal’ın yaptığı çeviride kullandığı terimler incelendiğinde birkaç istisna dışında hukuk dilinde kalıcı olmayı başarmış terime rastlanmamaktadır. Ancak bu çeviride yer alan “güç ara kurulu” terimi hakkında ayrıca bir değerlendirme yapmak gerekir. Arsal, 1934’te “devletler umumî hukuku” terimi yerine “güç ara

¹⁸ Tolga Şirin, “Anayasa Sözcüğünün Türkçede Kısa Tarihi”, <http://www.tolgasirin.com/single-post/anayasa-sozcugu-tarihi> (Erişim Tarihi: 22.12.2019).

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Seyit, s. 143-157.

²⁰ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, ikinci baskı, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1999, s. 137.

²¹ Orhan Arsal, İkinci Türk Dil Kurultayı’na dinleyici sıfatıyla katılmıştır. “Dil Kurultayı Merkez Bürosunda”, *Milliyet*, 14 Ağustos 1934, s. 6; “Kurultaya Dolmabahçede İki Salon Ayrıldı”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1934, s. 5; “İkinci Büyük Dil Kurultayı”, *Son Posta*, 18 Ağustos 1934, s. 8.

²² Karl Strupp, *Devletin Kurucu Unsurları*, çev: Nuri Adil [Orhan Arsal], İstanbul, Ekspres Matbaası, 1934, s. 1.

kurulu” karşılığını kullanırken, 1937’de Triepel’den yaptığı çeviride²³ “arsıulusal hukuk” karşılığını kullanmakta, 1938’de ise Verdross’tan yaptığı çeviride²⁴ “uluslar arası hukuku” karşılığını tercih etmektedir.²⁵ Bu süreç göz önüne alındığında Arsal’ın terimler konusunda daima arayış içinde olduğu ve bir “dil işçisi” gibi titizlikle çalıştığını görmek mümkündür.

Arsal’ın öz Türkçe hukuk terimleri bağlamında değerlendirilebilecek ikinci çalışması, 1935 yılında yayımlanan, Mustafa Kemal Atatürk’e ithaf edilen, *Kurul Sözlüğü Denemesi* isimli sözlüktür.²⁶ Bu sözlük, yalnızca “öz Türkçe-Osmanlıca” karşılıkları içeren bir sözlük değil aynı zamanda Fransızca hukuk terimlerini de içeren bir yapıya sahiptir. Abecesel sıralama ve söz varlığı dizilimi, Fransızca terimlere göre oluşturulmuştur. Arsal’ın sözlüğü, 78 sayfadan oluşmakta ve yalnızca (Fransızca dizilime göre) “a” harfinden oluşan maddeleri içermektedir. Bu yönüyle de tamamlanmış bir çalışma değil, isminden de anlaşılacağı üzere bir denemeden ibarettir.

Arsal’ın bu sözlüğü hazırlarken ilham aldığı eser, *Vocabulaire Juridique* isimli Henri Capitant tarafından hazırlanan sözlüktür. Arsal, sözlük için kullandığı Türkçe kaynakları ise şu şekilde sıralamaktadır: Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin 1933-1934 Hukuk İstilahları Anketi, *Fransızcadan Türkçeye İstilahat-1* Hukukiye Lugatı (Mehmed Ekrem, 1927), *Lugat-1 Kavanin-i Osmaniye* (Miltiyadi Karavokiros, 1310), *İstilahat-1 Adliye* (Nazaret Hilmi, 1304), *Kamus-ı Fransevi* (Şemseddin Sami, 1318), *Tarama Dergisi* ve “halk dili”.²⁷ Sözlükte kullanılan bazı terimler ise bizzat Orhan Arsal tarafından oluşturulmuş terimlerdir. Bu terimler için sözlük maddelerinin yanında “(O.A)” ibaresi kullanılmıştır.

Kurul Sözlüğü Denemesi’nde Türkçe karşılıklar verilirken öz Türkçe terimler kullanılmış ancak tarifler yapılırken Osmanlıca kelimeler tercih edilmiştir. Arsal’ın bu yöntemi izlemesinin nedeni Osmanlıca-öz Türkçe arasında bir “köprü” kurma niyeti taşımasıdır.²⁸

²³ Heinrich Triepel, “İç Hukukla Arsiulusal Hukuk Arasındaki Münasebetler”, çev: Orhan Arsal, İÜHFİM, Cilt 3, 1937, s. 6-50.

²⁴ Alfred Verdross, “Uluslar Arası Hukukunun Temeli”, çev: Orhan Arsal, İÜHFİM, Cilt 4, Sayı 13, 1938, s. 137-208.

²⁵ Arsal’ın çevirisinde kullandığı “uluslar arası hukuku” terimi “uluslararası” kullanımının oldukça erken görünüşlerinden biridir. Boğaç Erozan, “Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Disiplininin Uzak Tarihi: Hukuk-1 Düvel (1859-1945)”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 43, 2014, s. 61. Ayrıca bkz. Seha Meray, “Devletler Hukukunda Bazı Terim Meseleleri”, *AÜSBFD*, Cilt 11, Sayı 4, 1956, s. 52-59.

²⁶ *Kurul Sözlüğü Denemesi* yayımlandıktan sonra *Son Posta*’da tanıtılmıştır. “Yeni Neşriyatı”, *Son Posta*, 28 Nisan 1935, s. 15.

²⁷ Arsal, *Kurul Sözlüğü Denemesi*, s. 10.

²⁸ Arsal, *Kurul Sözlüğü Denemesi*, s. 10.

Arsal'ın bu sözlüğü hazırlamaktaki diğer bir hedefi ise “hukuktaki karanlık noktaları” aydınlatmaktır:

“Yer yüzünde bir kişi bulunamaz ki ben her nesneyi bilirim diyebilirim. Kurulda bütün kavgalar yasadaki bir sözün, az çok karanlık olmasından çıkmıyor mu? Eğer elde her deyişin anlamını çevreleyen, sıkı sıkı bağlayan bir sözlük bulunursa ister yasalayan, ister aralarında özsel anlaşmalar yapanlar bu bana yaramaz diyemezler. Erksüren dileğinin yerine getirilmesi için sözünü tartmağa borçludur. Bunu yapmazsa ergisini (=otorite, nüfuz) savcı (=hakim) ve kurul bilirlere kapdırmış olur”²⁹.

Kurul Sözlüğü Denemesi'nde teklif edilen terimler incelendiğinde şiddetli bir özleşme tavrıyla karşılaşılmaktadır. Hatta denilebilir ki Arsal, diğer özleşme taraftarı hukukçularla mukayese edildiğinde en sert ve “ölçsüz” yapıya sahip olan hukukçudur. Arsal'ın bu tavrı, sözlüğe yazdığı ön sözde de kendini göstermektedir:

“Son günlerde dil savaşının öyle bir ileri atılışı var ki bu zora karşı koyabilecek bir güç göremiyoruz. Bu ulusal işde emeği geçen her Türk yarının saygı ile anacağı birer deviricidir. Şu var ki yalnız devirmek, yıkmak, yok etmek yetmez. Her devrilenin, her yıkılanın, her yok edilenin yerine bir yenisini, ama daha iyisini koymak ister”³⁰.

Bu sözlük, hem hukuk tarihçiliğimiz bakımından hem de hukuk sözlüklerinin yıllar içinde geçirdiği dönüşümü imlemesi bakımından son derece önemli bir eserdir.³¹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Kurul Sözlüğü Denemesi*, Latin harfleriyle yazılan, Türkçe'den Türkçe'ye ilk hukuk sözlüğüdür.³²

Arsal'ın sert tavrı, öz Türkçe hukuk terimleriyle ilgili üçüncü çalışması olan *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge* sözlüğünde de devam etmiştir. Sözlüğün ilk sayfası, “Çok Düşman Çok Onur” notuyla okuyucuyu karşılamaktadır. Suphi Nuri İleri bölümünde de bahsettiğimiz üzere bu sözlük öncelikle *Yasaların Çatışması* kita-

²⁹ Arsal, *Kurul Sözlüğü Denemesi*, s. 9.

³⁰ Arsal, *Kurul Sözlüğü Denemesi*, s. 7.

³¹ Türkçe yazılmış ilk hukuk sözlükleri için bkz. Ali Adem Yörük, “İlk Hukuk Lügatlerimiz”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 2, 2006, s. 99-128. Çağdaş Türk hukuk düşüncesini, Latin harfleriyle yazılmış Türkçe hukuk sözlükleri üzerinden okuyan ve ayrıntılı bir liste içeren çalışma için bkz. Sercan Gürler, “Çağdaş Türk Hukuk Düşüncesinin Kavram Dünyası: Sözlükbilimi Açısından Bir Değerlendirme”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 10, 2010, s. 7-44. Hukuk sözlükleri hakkında ayrıntılı bir döküm için bkz. Fethi Gedikli, *Hukuk Dili ve Adli Yazışmalar*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Notu, 2019, s. 132-154. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/adalet_ao/hukukdiliveadliyazisma.pdf (Erişim Tarihi: 18.09.2020).

³² Sercan Gürler, Latin harfleriyle yazılan, Türkçe'den Türkçe'ye ilk hukuk sözlüğü olarak 1943 tarihli, Av. Celal Feyyaz ve Av. Feyzi Gürsel'in hazırladığı *Hukuk İstilahları Lugati*'ni kabul etmektedir. Gürler, s. 21.

binda yer almış, daha sonra *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge* ismiyle ayrı bir kitapçık olarak yayımlanmıştır. Bu sözlüğü yayına hazırlayan Orhan Arsal olmakla birlikte hem Suphi Nuri İleri'nin hem de Orhan Arsal'ın teklif ettiği terimleri içermesi yönüyle İleri ve Arsal'ın ortak çalışması olduğu söylenebilir. Bu yönüyle *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge*, etkileşim içinde olan iki özleştirmeci hukukçuyu kıyaslayabilme imkanı sunması nedeniyle Arsal'ın diğer çalışmalarından farklı bir yerde konumlandırılabilir.

Arsal, *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge*'yi hazırlarken beş aşamalı bir yöntem takip ettiğini belirtmektedir. Bu yöntemde öncelikle terimlerin yabancı dillerdeki karşılığını tespit etmekte, bu karşılığın Türkçede yaşayıp yaşamadığını belirlemekte, bu terim eğer yaşamıyorsa eskiden var olup olmadığını ortaya çıkarmakta, bütün bunlarla bir sonuca erişilemediği takdirde köken bilimine başvurarak terimin kökünü tespit etmekte ve son olarak bu köke uygun olarak bir terim üretmektedir.³³

Arsal, *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge*'ye yazdığı önsözde Türk dili için yaptığı çalışmaların amacının “Türk dili için bir Lozan isteği” olduğunu belirtmektedir:

“İmparatorluk zamanında ilerilik göstermek için batı düşünüşünü benimsemeye savaşmak moda olmuştu. Arabın burnuzu sırtımızda, Acemin külâhı başımızda dururken burnumuza bir de Fransız gözlüğü takıyorduk. Bir sürü kanunlarımız Fransızcadan devşirilirken (Şer'i Şerif) aynını kırarak (Mecelle) yıldızını yapıyorduk. Birincisinden fesli istanbulin, ikincisinden sarıklı cübbeler çıkıyordu. Düşüncelerimiz Osmanlı imparatorluğunun bir araya topladığı ırklar gibi karmakarışıktı. Böyle anlatılmaz bir karmakarışıklığın doğurduğu bir dili biz nasıl olur da kendimize örnek edebilir, onun söyleyişlerine karşılık aramağa çalışırdık? 1935 yılında bile dillerinin eksikliğini, darlığını haykıran İngilizlerin, Almanların, Fransızların dillerinin darlığından doğan yanlış söyleyişleri, Osmanlı Türkçesinin kötülerine katmak demektir. Redingotu istanbulinleştirmekti. Bizim aradığımız, varmak istediğimiz bu değildi. Erişilmesi lâzım gelen ülkü Türk jenesini [génie] ortaya vurmaktı. Türk dilinde de bir Lozan istiyorduk”³⁴.

Arsal'ın yukarıda alıntılanmış sözleri ve genel olarak onun dil çalışmaları, özleşme (dilde içsel planlama) olgusu üzerinden değerlendirme yapmamıza imkan sağlamaktadır. Özleşme, bir dilsel topluluğun o dilde hakim olan dil biçimlerini koruma ya da “yabancı” kabul edilen başka öğelerden kurtarma isteğini ifade etmektedir.³⁵ Bu doğrultuda Arsal'ın “Lozan” vurgusu ve diğer metinlerindeki “savaş”, “düşman”

³³ Arsal, *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge*, s. 7.

³⁴ Arsal, *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge*, s. 6.

³⁵ Kâmile İmer, *Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s. 126.

gibi imgeler onun fikriyatındaki bağımsızlık düşüncesinde cisimleşmektedir. Bu yönüyle Arsal, ulus devletin ihtiyaç duyduğu yeni sözcüklerin üretimine (neologism) “sivil bir dil mühendisi” olarak katılmaktan geri durmamıştır.³⁶

Arsal’ın çalışmalarının kimi çevrelerde tepkiyle karşılandığını söylemek mümkündür. Kendileri de öz Türkçeyi savunan Sadri Etem ve Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû) dahi onun çalışmalarını eleştirmiştir. Fakat Sadri Etem ve Vâlâ Nureddin’in eleştirileri esas olarak Arsal’ın öz Türkçe kullanımına ilişkin olarak değil “hukuk terimlerinin devlet nezdinde resmîleşmeden kullanımının ıstılah anarşisine neden olacağı” yönündedir.³⁷ Türkiye’de yayımlanmış ilk öz Türkçe romanlardan biri olan *Savaşın Barışa’nın* (1934) yazarı olan³⁸ Vâlâ Nureddin’in, Arsal’ı eleştirmesi onun o dönem için dahi ne kadar radikal bir yapıda olduğunu gösterir niteliktedir.

Arsal’ın özleşme çalışmaları zaman zaman tepkiyle karşılanırsa da 1930’ların sonuna kadar devam etmiştir. Her ne kadar kesin bir tarihsel sınırlama yapmak zor olsa da 1938’den itibaren Arsal’ın öz Türkçe terimlerle arasına mesafe koyduğu gözlemlenmektedir. 1938 tarihli *Devletin Tarifi ve Hukukta Diyalektik Hareket* isimli konferans metinlerinde, 1938 tarihli *Amme Hukuku Dersleri*’ne yaptığı çeviride öz Türkçe terimlerle karşılaşmamaktadır.³⁹ Ayrıca ifade edilmelidir ki Arsal’ın 1934-1938 tarihli makale ve çeviri faaliyetlerinde de bir bütünlük söz konusu değildir. Bazı makale ve çevirilerinde öz Türkçe terimleri kullansa da kimi yayınlarında öz Türkçe terimleri kullanmamaktadır. Örneğin 1936’da Fleiner’den yaptığı çeviride, 1937’de Neumark’tan yaptığı çeviride öz Türkçe terimlere rastlanmamaktadır.⁴⁰

Arsal’ın sözlüklerinde yer alan terimlerin büyük bir çoğunluğu, radikal bir yapıya sahip olduğundan hukuk dilinde kalıcı olmayı başaramamıştır. Ayrıca diğer özleşmeyi savunan hukukçuların terim dağarcığı ile Arsal’ın terim dağarcığı mukayese edildiğinde onun özleşmeyi savunan hukukçular nezdinde de bir etki yarattığı söylenemez.

³⁶ “Dil mühendisliği” kavramsallaştırması hakkında bkz. Seyit, s. 13-15.

³⁷ Sadri Etem, “İstılah Anarşisi”, *Vakit*, 20 Mart 1934, s. 3; Vâ-Nû [Vâlâ Nureddin], “Altı Lise Mezunu ve Bir Doçent”, *Haber*, 30 Nisan 1934, s. 3.

³⁸ İsmail Karaca, “Öztürkçeciliğin Edebi Eserlere Yansıması”, *İÜTDED*, Cilt 60, Sayı 1, 2020, s. 356-362.

³⁹ Orhan Arsal, *Devletin Tarifi*, Ankara, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, 1938, 32 s.; Orhan Arsal, *Hukukta Diyalektik Hareket*, İstanbul, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, 1938, 21 s.; Charles Crozat, *Amme Hukuku Dersleri (Birinci Kitap)*, çev: Orhan Arsal, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1938, 200 s.

⁴⁰ Fritz Fleiner, “Muasır Birkaç Siyasi Nazariye Hakkında Konferans”, çev: Orhan Arsal, *İÜHFM*, Cilt 2, 1936, s. 215-222; Fritz Neumark, *Mukayeseli Hukukun Maliye İlminde Önemi*, çev: Orhan Arsal, İstanbul, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1937, 38 s.

3. Sadri Maksudî Aرسال

Sivil arayışlar içinde değerlendirilmesi gereken bir diğer isim ise meşhur hukuk tarihçisi ve Türkiye düşünce hayatının özgün duraklarından biri olan Sadri Maksudî Aرسال'dır. Sadri Maksudî, aynı zamanda "dilci" kimliğine sahiptir.⁴¹ *Türk Dili İçin* kitabında, dil ve dilcilik hakkında pek çok yazısı bulunmaktadır. Bu yazılarda, sert öz Türkçe taraftarlığının izini sürmek mümkündür.

Sadri Maksudî'nin dilcilik faaliyetleri sadece kitâbî bir yapıya sahip değildir. Aynı zamanda politikacılık döneminde, kanun dilinin özleşmesi için büyük çaba sarf etmiştir. 14.6.1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu'na ilişkin Meclis Genel Kurulu'nda yapılan görüşmelerde kullandığı ifadeler, onun özleştirmeci tavrının ne denli sert olduğunu gösterir niteliktedir. Sadri Maksudî, bu görüşmelerde "Türk ırkının istikbalini temin etmek için lisanın Türkçeleştirilmesi gerektiğini, bu iş için de Büyük Millet Meclisi'nin önyak olması gerektiğini"⁴² ifade etmektedir.⁴³

Sadri Maksudî, *Türk Dili* için kitabında öz Türkçe hukuk terimlerinin oluşturulmasında izlenecek yöntem için bir yol haritası çizmiştir:

"Bugün bizim hukukçularımız 'caution solidaire' mukabilinde 'müteselsil kefalet' tabirini kullanıyorlar. Bu tabir neyi ifade eder? Biri diğerini tutan, müştereken mes'ul olan kefillerin kefilliğini ifade eder. O halde, biz önce kefalet nedir onu tespit edelim. Bu malûm. Bu mefhumu ifade eden bir Türkçe kelime var mıdır? Yeni Türkçede yoktur. Eski Türkçede kefalet 'oka'dır. Kefalet oka olursa kefil 'okacı' olur. İki kişi beraber kefil olursa müştereken kefil olanlardan her birisine nasıl ad vermeli? Türkçede bir iş yahut

⁴¹ Sadri Maksudî Aرسال'ın 1935 tarihli *Kamutay Albümü*'nde yer alan hâl tercümesinde "Türk tarihi ve lisanıyat" ibaresi bulunmaktadır. *Kamutay Albümü*, Ankara, 1935, s. 76. Sadri Maksudî Aرسال'ın dilciliği hakkında ayrıca bkz. Ahmet B. Ercilasun, "Sadri Maksudî Aرسال ve Türk Dili", İÜHFİM (Ord. Prof. Sadri Maksudî Aرسال'a Armağan Özel Sayısı), Ülke Kitapları, Cilt LLXXV, 2017, s. 167-180; Adile Ayda, *Sadri Maksudî Aرسال*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 177-190.

⁴² *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.4, Y.3, C.XXIII, B.65, O.1, 07.06.1934, s. 71.

⁴³ Sadri Maksudî Aرسال'ın dil konusundaki özel hassasiyeti, 1937'de Denizbank'ın kuruluşunu öngören kanun önerisinin görüşmeleri esnasında da belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Sadri Maksudî bu görüşmelerde, "Denizbank" isminin Türkçe tamlama kurallarına uymadığını, "Deniz Bankası" isminin daha uygun bir tamlama olduğunu ileri sürerek Meclis Genel Kurulunda itirazda bulunmuştur. Seyit, s. 89-90. Belirtilmelidir ki bu konudaki tartışmalar sadece Meclis Genel Kuruluyla sınırlı kalmamış, basında da büyük yankı uyandırmıştır. Bkz. "Mecliste Sadri Maksudî Şiddetle Tenkit Edildi", *Haber*, 28 Birinci Kânun 1937, s. 8; "Denizbank Kanunu Dün Mecliste Kabul Edildi", *Kurun*, 28 Birinci Kânun 1937, s. 1-4; "Meclis Dün Denizbank Kanunu Kabul Etti", *Son Posta*, 28 Birinci Kânun 1937, s. 1-10; "Profesöre Çok Yerinde Cevablar Verildi", *Anadolu*, 29 Kânûnuevvel 1937, s. 1-8; "Profesörlükten ve Meb'usluktan İstifa Edecek", *Yeni Asır*, 29 İlk Kânun 1937, s. 1-3.

bir halin müşterekliğini ifade için bir ‘daş’ lâhikası vardır. Müşterek kefil olanlar ‘okadaş’ olurlar. O halde müteselsil kefalet ‘okadaşlık’ olur”⁴⁴.

Ancak Sadri Maksudî çizmiş olduğu bu yol haritasını, kendi kitap ve makalelerinde uygulamamıştır. 1928-1955 devresinde yayımladığı kitap ve makalelerinde öz Türkçe terimler bir yana dursun oldukça ağıdalı ve zengin bir Osmanlıca terim dağarcığıyla karşılaşılmaktadır.

Sadri Maksudî ayrıca Uygur hukuk terimleri konusunda da küçük bir çalışma yapmıştır. *Türk Tarihi ve Hukuk* kitabının sonuna Uygur hukuk terimlerini içeren küçük bir lugatçe eklemiş,⁴⁵ okuyucularının ilgisine sunmuştur.⁴⁶ Sadri Maksudî’nin hazırladığı lugatçede, günümüzde hukuk diline yerleşmiş bazı terimlerle karşılaşmak mümkündür: “and”, “erk”, “elçi”, “yargı”, “yasa”, “yasak”...

Sadri Maksudî, bu lugatçenin devamı niteliğinde sayılabilecek “Uygur Türkleri Dilindeki Hukuk İstilahları”⁴⁷ isimli çalışmasının taslağını ise Türk Dil Kurumu’na sunmuş ve taslak çerçevesinde hazırlayacağı çalışmayı, Türk Dil Kurultayı’na sunma isteğini, kuruma yazdığı mektupta açıklamıştır. Bu taslakta yer alan maddelerden biri, “Bugünkü hukuk dilini Türkçeleştirme için Uygurcadan istifade gerekliliği”dir.⁴⁸ Sadri Maksudî’nin bu yaklaşımını, konuşma yaptığı İkinci Maarif Şûrası’nda da görmek mümkündür. Sadri Maksudî konuşmasında, terim çalışmalarında eski Türkçe kaynaklardan da yararlanılmasını, yeni yapılacak terimlerin eski ve var olan Türkçe lehçelerdeki sözcük biçimlerine, sözcük türetme kurallarına uygun olması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁹

Bir dönem “Çankaya sofrasının” daimi üyelerinden olan Sadri Maksudî, hem üniversitede görev yaptığı dönemde hem de politikacılık döneminde daima görüşüne başvurulmuş, fikrine güvenilen biri olmuştur.⁵⁰ Bu yönüyle Sadri Maksudî’nin,

⁴⁴ Sadri Maksudî [Arsal], *Türk Dili* için, İstanbul, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti Neşriyatı, 1930, s. 391.

⁴⁵ Sadri Maksudî Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1947, s. 394-401.

⁴⁶ Uygur hukuk terimleri hakkında, Darülfünun Türk Lisanı Tarihi Müderris Muavinliği görevini üstlenmiş Ahmet Caferoğlu’nun da çalışmaları bulunmaktadır. Bkz. Caferoğlu Ahmed, “Uygurlarda Hukuk ve Maliye İstilahları”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 4, 1934, s. 1-43; Caferoğlu Ahmet, “Uygur Türklerinde Milli Hukuk İstilahları”, *Öz Dilimize Doğru*, Sayı 8, 1932, s. 130-135. Ayrıca Ahmet Caferoğlu’nun, *Öz Dilimize Doğru* dergisinde yayımlanan, dilde özleşmeyi savunan pek çok yazısı bulunmaktadır.

⁴⁷ Bu çalışmanın akıbeti belirsizdir. Bkz. Seyit, s. 72. (51 numaralı dipnot).

⁴⁸ Seyit, s. 72.

⁴⁹ İkinci Maarif Şûrası (15-21 Şubat 1943) *Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar*, Ankara, Maarif Vekilliği Yayınları, 1943, s. 93-94.

⁵⁰ Devletler umumî hukuku profesörü Cemil Bilsel’in “terim kargaşası” yaşadığı dönemde fikrine başvurduğu ilk kişi de Sadri Maksudî olmuş ve iki hoca arasında oldukça komik bir diyalog yaşanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün danışmanlarından biri olduğu söylenebilir.⁵¹ Özellikle erken Cumhuriyet dönemi kültür politikalarında onun etkisi ve ağırlığı hissedilmektedir. Gerek Türk Tarih Tezi'nin oluşturulmasında gerek öz Türkçe politikasının kurgulanmasında gerekse Ankara Hukuk Mektebi'nde Türk Hukuk Tarihi Kürsüsü'nün kurumsallaştırılmasında oynadığı rol, Sadri Maksudî'nin entelektüel şahsiyetini, hakim zümreye “organik bağlarla” kenetlemektedir. Bu yönüyle Sadri Maksudî'nin dil faaliyetleri, onun entelektüel varlığını “politik bir varlıkla” bütünleştirmektedir.

4. Edip Serdengeçti

“İstanbul'da güdülen ilk hukuk tezinin sahibi”, Türkiye'nin ilk hukuk doktoru Edip Serdengeçti, 1934-1935 yılları arasında yazdığı makalelerinde birçok öz Türkçe hukuk terimi kullanmıştır.⁵² Serdengeçti, bir kitap değerlendirme yazısını⁵³ TDAK (Türk Dili Araştırma Kurumu) üyesi unvanıyla yayımlamış, 1932 yılında gerçekleştirilen Birinci Türk Dil Kurutayı'na “hukuk doktoru ve agrejesi” sıfatıyla katılmıştır.⁵⁴

Ali Fuad Başgil'in, Cemil Bilsel'den naklen anlattığı anı şu şekildedir:

“Merhum bir gün, derse gireceği sırada o zamanın dil üstadlarından sayılan Sadri Maksudi Arsal'a sorar:

-Ben dersimin adını öz Türkçe'ye çevirmek istiyorum, fakat bir türlü içinden çıkamıyorum. Bana bir karşılık bulur musunuz?

-Pek kolay, efendim. Sizin dersinizin öztürkçe karşılığı 'Budunların ana yargısı'dır.

Cemil Bey, bu hiç bilmediği, işitmediği ve dilinin alışmadığı öztürkçe tabir üzerinde fikir vermeye vakit bulamadan derse girer ve öztürkçe tabiri de yanlış söyleyerek 'Budunun ana yargısı' diye başlar. Çocuklarda önce bir şaşkınlık. Hoca, yeri geldikçe, tabiri tekrarlar. Derken talebe dirsek tokuşturmaya, kız, erkek birbirine bakışmaya, nihayet fıkırdaşmaya başlar. Zeki hoca, işin farkına varır ve hemen 'Devletler Hukuku'na yapışır, ama sınıfta da durcunaya döner.

Ağırbaşlı Cemil Bey, hadiseden üzgün ve perişan bir halde profesörler odasına geldi. İçeriye girer girmez, Sadri Maksudi merhuma:

-Yahu! Beni talebe karşısında gülünç mevkie düşürdün. 'Budunun ana yargısı' diye başlayınca çocuklar güldüştüler. İşi anladım ve sözü çevirdim ama, olan oldu.

-Azizim, ben budunun demedim, budunların dedim, milletler demektir, yargı da hukuk.

-Öyle de olsa, ben vazgeçtim. 'Devletler Hukuku'nu bırakmam artık, dedi, güldüştüktü.” Ali Fuad Başgil, *Türkçe Meselesi*, beşinci baskı, İstanbul, Yağmur Yayınları, 2017, s. 49-50.

⁵¹ Ayda, s. 195.

⁵² Emre Partalçı, *Darülfünun Hukuk Fakültesinden Bir Sayfa: Edip Serdengeçti ve Mülkiyet Düşüncesi*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 39-40.

⁵³ Edip Serdengeçti, “Bülent Esen-Türk Borçlar Kanuna Göre Alım-Satım (Beyi)”, İÜHFİM, Cilt 1, Sayı 3, 1935, s. 400.

⁵⁴ Partalçı, s. 25.

Serdengeçti'nin öz Türkçe hukuk terimlerini kullandığı yazılar, iki dergide öbeklenmiştir: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası ve *Capitolivm Roma Hukuku Tarihi ve Tetkikleri*.⁵⁵ Serdengeçti, "Türk Kamusal TÜresinde Özgüç Kuralı"⁵⁶ isimli yazısında "bölek", "buyuruk", "kılıksal", "saylık", "soruk", "tükel-lenme", "uruk", "yüre" gibi terimler kullanırken, "Romada 'Patria Potestas' ile Eski Türklerde 'Atakut' Arasındaki Fark"⁵⁷ isimli yazısında ise "budun", "kendik", "kentlik", "türe", "yargıcı" gibi terimler kullanmaktadır.

Serdengeçti'nin özleşme arayışının diğer özleştirmeci hukukçular nezdinde büyük bir etki yarattığı söylenemez. Ancak Serdengeçti, Orhan Arsal'ın yayımladığı *Kurul Sözlüğü Denemesi* hakkında bir yazı kaleme almıştır. Bu yazıdan da anlaşılacağı üzere iki özleştirmeci hukukçu arasında özleşme arayışı bakımından bir diyalog zemininin kurulduğu gözlemlenmektedir. Bu yazıda Serdengeçti, Arsal'ı yer yer eleştirse de çabasından ötürü kutlamıştır:

"Son aylarda çıkan türel izler içinde, dilimizde şimdiye dek gözedilmeyen bir boşluğu kapamağa doğrulmuş olmakla, Doçent Dr. Nuri Orhan Arsalın sözlük denemesini, en önemlilerinden tutar ve genç ertikdeşimi bundan dolayı kutlulamayı hepimizin düşergesi sayarım. Dilimizin böyle bir dergiye gerçekten susamışlığı vardı ve bunu, içimizde en önce sezip başaran Dr. Arsalın daha nice asıgılı izlerini görmeyi, Kudaydan dilerim"⁵⁸.

Serdengeçti'nin öz Türkçeci tavrı çok kısa sürmüş⁵⁹ olsa da yazdığı yazılar, bugün hukuk tarihçiliğimiz bakımından kıymetli bir yer edinmiştir.

5. Süheyp Derbil

Sivil arayışlar içinde anmamız gereken bir diğer isim de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yıllarca idare hukuku hocalığı yapmış olan Süheyp Derbil'dir. Derbil'in idare hukuku kitapları incelendiğinde Suphi Nuri İleri yahut Orhan Arsal kadar sert bir "özleşme" savunucusu olduğu söylenemez. Ancak Derbil'in kullandığı idare hukuku terimlerinde, bir "sadeleşme" eğilimi olduğu söylenebilir. Derbil, 1940 yılında yayımlanan İdare Hukuku Cilti⁶⁰ ders kitabında,

⁵⁵ *Zaman* gazetesinde, *Capitolivm* dergisinin tanıtıldığı bir değerlendirme yazısında Edip Serdengeçti hakkında "ifadesinin çetinliğinden dolayı pek de kavrayamadığımız" ifadesi yer almaktadır. "Günde Bir Kitap", *Zaman*, 22 Teşrinisânî 1934, s. 4.

⁵⁶ Edip Serdengeçti, "Türk Kamusal TÜresinde Özgüç Kuralı", İÜHFİM, Cilt 1, Sayı 3, 1935, s. 322-333.

⁵⁷ Edip Serdengeçti, "Romada 'Patria Potestas' ile Eski Türklerde 'Atakut' Arasındaki Fark", *Capitolivm*, Sayı 2, 1934, s. 96-109.

⁵⁸ Edip Serdengeçti, "Bibliografya", İÜHFİM, Cilt 1, Sayı 2, 1935, s. 272.

⁵⁹ Partalci, s. 40.

⁶⁰ Süheyp Derbil, *İdare Hukuku Cilt-1*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Neşriyatı, 1940, 486 s.

“alan”, “ana yasa”, “buç”, “kamu”, “Kamutay” gibi terimlere yer vermiştir. Kitabın tamamı incelendiğinde ise Derbil’in, Osmanlıca terim ve sözcükleri de sıklıkla kullandığı gözlemlenmektedir. Ancak kullandığı üslup, oldukça sade ve bugün dahi hukuk fakültesi öğrencilerinin anlayabileceği bir yapıya sahiptir. Örneğin çağdaşı Sıddık Sami Onar ile bir mukayese yapılacak olursa Derbil’in çok daha sade bir dil kullandığı söylenebilir. Derbil’in 1940-1952 yılları arasında yayımlanan diğer idare hukuku ders kitapları incelendiğinde sözünü ettiğimiz tavrın devam ettiğini görmek mümkündür.

Derbil ayrıca Ankara Üniversitesi’nde “Kooperatifçilik” dersi okutmuş⁶¹ ve 1945’te *Kooperatifler* adıyla küçük bir kitapçık yayımlamıştır.⁶² Bu kitapta da sert öz Türkçe tavrı belirgin olmasa da “tüketmen”, “tüketim”, “ortak”, “geri verme” gibi terimleri kullanmıştır.

Derbil’in öz Türkçe terimlere başvurduğu diğer bir kitabı ise İstatistik Metodu isimli eserdir.⁶³ Bu kitabın yayımlanmasından sonra Derbil, Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri’nin sert bir eleştirisine maruz kalmıştır. Fındıkoğlu, “İlutûfkâr mütercim” olarak tanımladığı Derbil hakkında “kullandığı öz Türkçe terimlerin ancak Fransızcasından anlaşılabilirdiği” yönünde bir eleştiri getirmiştir.⁶⁴

Pek tabii Derbil’in çalışmalarını övgüyle karşılayanlar da mevcuttur. Örneğin Bülent Ecevit, *Ulus*’ta yazdığı köşe yazısında onun dil çalışmalarından övgüyle bahsetmektedir:

“Süheyp Derbil’in yokluğu asıl, Türk dilinin özleştirilmesinde duyulacaktır. Ölümünden 2 gün önce onu, Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu toplantısında dinlemiştik. Hukuk terimlerinin Türkçeleştirilmesi konusundaki raporunu okumuş, dinleyenlere büyük umutlar vermişti. Hukuk dili Türkçeleştirilmeden, Türk dilinin özleşmiş, arınmış olamayacağını, fakat öz Türkçecilik bir kez hukuk diline girdikten sonra, artık dilimizi özleştirmenin bir mesele olmaktan geniş ölçüde çıkacağını biliyordu”⁶⁵.

⁶¹ Özlem Yıldırım Kocabaş, “Türkiye’de Kooperatifçilik Hareketinin Düşünsel Boyutu”, 20. *Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri*, 2011, s. 69.

⁶² Süheyp Nizami Derbil, *Kooperatifler*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1945, 70 s.

⁶³ Süheyp Derbil, *İstatistik Metodu*, Ankara, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, 1941, 188 s. Derbil, Milli Eğitim Bakanlığı’na intikal ettikten sonra “İstatistik” dersi hocalığına getirilmiştir. Hüseyin Cahit Oğuzoğlu, “Ankara Hukuk Fakültesinin Kuruluş ve İlk Yılları”, *Ankara Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanı*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1966, s. 18.

⁶⁴ Fındıkoğlu [Ziyaeddin Fahri], “Türkçeye Hürmet: VIII”, *İş*, Sayı 29, 1942, s. 67-68.

⁶⁵ Bülent Ecevit, yazının devamında Derbil’in hazırladığı “çalışma programından” bahsetmektedir: “Bu yolda bir çalışma programı hazırlamıştı. Bu programın yürütülüşünde başlıca ödev belki kendisine düşecekti. Şimdi, Süheyp Derbil’siz bu programı yürütmek, hukuk dilimizi, onun dil ve edebiyat

Derbil'in özleşme arayışı sadece hukuk terimleri üzerinden ilerlememektedir. "Kavram Bilimleri ve Hukuk" isimli makalesinde hukuk terimleri dışındaki diğer terimler bakımından da bir arayış içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin "gaye" yerine *everek*, "had" yerine *terim*, "ihtiras" yerine *tutku*, "manevi" yerine *tinsel*, "mûta" yerine *veri*, "müşahede" yerine *gözlem*, "mütenâkız" yerine *çelişik*, "seyyare" yerine *gezegen*, "mahrek" yerine *yörünge* karşılıklarını kullanmaktadır.⁶⁶

Derbil'in çalışmalarının diğer özleşmeyi savunan hukukçulardan ayırıcı vasfı, özleşme arayışında salt ideolojik refleksle hareket etmeksizin hukuk terimlerinin çevirisinde terimlerin anlam dünyasına hizmet etme çabası gütmesidir. Kuşkusuz Derbil'in fikriyatında "inkılâpçılık ruhu" büyük bir yer işgal eder.⁶⁷ Ancak yine de Derbil'in terim arayışı, ideolojik kaygılarından daha baskındır. Derbil'in idare hukuku kitapları ve makaleleri incelendiğinde bu kaygı belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda Derbil'in "Kamu Hizmeti Nedir?" isimli makalesindeki şu değerlendirmesini anmak gerekir:

"Hukukçularımız 'Service public' teriminin 'public' kelimesi üzerinde duraklıyarak ona 'umumî', 'amme', 'kamusal', 'kamu' gibi çeşitli karşılıklar ileri sürmüşler ise de 'service' kelimesine karşılık 'hizmet' kelimesini kullanmakta hiç tereddüt etmemişlerdir. Halbuki Fransızcada 'service' kelimesi lâtince kölelik manasına gelen 'servitium' sözünden çıkarıldıktan sonra zamanla çok şümüllü manalar kazanmış; hizmet, görev, ödev gibi dinamik manaları yanında durum, takım, teşkilât gibi statik manalar da almış bulunmaktadır. Türkçemizde 'hizmet' kelimesine statik bir şümul vererek 'teşkilat' manasını da izafe etmek çok güç, zihinleri karıştıran ve konuyu bulandıran bir hareket olur. Meselâ: 'Posta hizmeti' deyince posta teşkilâtını da kasdetmek zihinlerimizin kolay kolay alışamayacağı kekremsi bir yenilik olur. İşte hukukçularımız arasında 'kamu hizmeti' kavramının bulanık kalması sebeplerinden birini de 'hizmet' kelimesinin Türkçede statik bir mana ifade edememesinde aramalıdır"⁶⁸.

zevkinden beklenen kıvraklık ve incelikle Türkçeleştirmeğe çalışmak, güvendiği ve bugün ikinci sayfamızda yayınlanan raporunda andığı değerli arkadaşları için bir borç olmuştur. Türk Dil Kurumu, Prof. Derbil'den, yalnız kökleşmiş hukuk dilinin değil, günlük konuşma ve haberleşme diline yeni giren hukuk ve siyaset terimlerinin Türkçeleştirilmesinde de büyük yardımlar bekliyordu. Prof. Derbil'in -örneğin 'co existence' karşılığı 'vardaşlık' terimini bulan- yaratıcılığı, dil sanatçılığı, bütün bu yönlerdeki çalışmalarda çok aranacaktır." Bülent Ecevit, "Prof. Derbil ve Türkçe", *Ulus*, 16 Şubat 1961, s. 1-2.

⁶⁶ Süheyp Derbil, "Kavram Bilimleri ve Hukuk", *AÜHFD*, Cilt 2, Sayı 4, 1945, s. 19-21.

⁶⁷ Süheyp Derbil, inkılâp hukuku ve inkılâpçılık hakkında şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "Her yaşayan varlık gibi hukuk da durmadan değişir. Hayat inkılâptır. İnkılâpta hayat vardır. Değişmezlikte, taassupta, cansızlık ve ölüm vardır." Süheyp Derbil, "Fakültenin En Kıdemli Profesörü Süheyp Derbil'in Konuşması", *AÜHFD*, Cilt 7, Sayı 3-4, 1950, s. 13.

⁶⁸ Süheyp Derbil, "Kamu Hizmeti Nedir?", *AÜHFD*, Cilt 7, Sayı 3-4, 1950, s. 28-29.

“Kamu Hizmeti Okulu” anlayışının Türkiye’de tamamen çeviriyle oluşturulduğu⁶⁹ dikkate alındığında Derbil’in yukarıda alıntılıdığımız yazısı ve terim arayışlarının dikkatle incelenmesi gerekmektedir.

6. Bülent Nuri Esen

Sivil arayışlar içinde değerlendirilmesi gereken bir diğer hukukçu ise anayasa hukukçusu Bülent Nuri Esen’dir. Esen, pek çok köşe yazısında, hukuk dilinde özleşmeyi savunmuştur. Esen’in anmamız gereken bir diğer özelliği ise Türk anayasa hukuku öğretisinde, ders kitabına “Anayasa” başlığını veren ikinci hukukçu⁷⁰ olmasıdır.⁷¹

Esen, “Saf Türkçeye Doğru” isimli köşe yazısında, öz Türkçe meselesinin “bir maarif meselesi, bir ekmek meselesi” haline geldiğini belirtmiş, öz Türkçeye düşman olanları eleştirmiştir.⁷² “Dil Bahisleri” yazısında ise hukuk terimleri konusunda üniversite hocalarının bir araya gelerek terim kargaşasını ortadan kaldırmak için çalışmaları gerektiğini⁷³ vurgulamaktadır:

“Bilimle uğraşanların başında fakültelerimiz geliyor. Bunlara hukuk öğretimi yapılan diğer yüksek okullarla Türk Hukuk Kurumu gibi birlikleri de katmak gerekir. Fakültelerimiz dil içinde çalışma şekillerini kendileri bulacaklardır. Kürsüye çıkan her bilginimiz uygun gördüğü Türkçe bir hukuk terimini kullanacak olursa, belki birçok profesörler

⁶⁹ Onur Karahanoğulları, *Kamu Hizmeti (Kavram ve Hukuksal Rejim)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002, s. 130.

⁷⁰ Kemal Gözler’in verdiği kronolojik sıralama şu şekildedir: [Osman Nuri Uman, *Esasiye Hukuku: (Ana yasa Hukuku)*, Ankara, Ankara Basım ve Ciltevi,1939], [Bülent Nuri Esen *Anayasa Hukuku*, Ankara, Alâeddin Kırıl Matbaası,1945], [Sadık Tüzel, *Anayasa Hukuku*, İzmir, Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Yayınları, 1950]. Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, s. 137. Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla bu sıralamada küçük bir eksiklik bulunmaktadır. Tespit edebildiğimiz doğru sıralama şu şekildedir: [Osman Nuri Uman, *Esasiye Hukuku: (Ana yasa Hukuku)*, Ankara, Ankara Basım ve Ciltevi, 1939], [Bülent Nuri Esen *Anayasa Hukuku*, Ankara, Alâeddin Kırıl Matbaası,1945], [Turhan Ayata, *Anayasa Hukuku Ders Notları (Birinci Kısım-İkinci Kısım)*, Ankara, Harp Okulu Basımevi, 1948]. Ayrıca bkz. Turhan Ayata/Nuri Gençoğlu, *Anayasa ve İdare Hukuku*, ikinci baskı, Ankara, Harp Okulu Basımevi, 1951-1952, s. 22.

⁷¹ Bülent Nuri Esen, “Esas Teşkilât Hukuku” terimi yerine “Anayasa Hukuku” terimini kullanma gerekçesini şöyle açıklamaktadır: “Kullanmakta olduğumuz ‘Anayasa Hukuku’ tâbirini hem Devletlerarası bilimsel terminolojiye uygunluğu, hem dile kolay, sevimli ve yakın gelmesi, ve hem de maksadı anlatmağa elverişli bulunması bakımından yerinde telâkki etmekteyiz.” Bülent Nuri Esen, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, Ankara, Resimli Posta Matbaası, 1963, s. 12.

⁷² Bülent Nuri Esen, “Saf Türkçeye Doğru”, *Ulus*, 22 Ağustos 1942, s. 2.

⁷³ Bülent Nuri Esen, bir başka yazısında ise hukuk terimlerinin Türkçeleştirilmesi konusunda hukukçuların geç kalmasından yakınmaktadır. Bülent Nuri Esen, “Dil İşlerinde Hukukçular Neden Geç Kaldılar”, *Ulus*, 9 Ocak 1942, s. 2.

aynı kavramı başka başka terimlerle karşılaşmış olacaklar ve üniversiteli genç bir terim kargaşalığı içerisinde şaşalayıp bocalıyacaktır. Bunu önlemek için fakülte öğretim üyeleri zaman zaman bir araya gelerek belli terimler üzerinde bunları Türkçe olarak nasıl anlatmak gerekeceği hakkında uyuşabilirler. Bazı terimler için uzun boylu düşünmeğe yer yoktur. Taraf, yan demektir. Bir anlaşmanın yanları veya kısaca anlaşanlar diyeceğiz. İhtilaf, anlaşmazlıktır. Nizam yerine düzen, kaide yerine kural diyoruz. Akit, anlaşmadan başka bir şey değildir. Üniversitelerimiz varyok terimini mamelekten daha iyi anlıyorlar. Muamele yerine yapkı diyebiliriz. Tıpkı sargı veya atkı kelimelerinde olduğu gibi. Muvazaa, gizlemedir; hata, yanılma; hile, aldatma; ikrah, korkutma anlamındadır. Akli eren kimseye mümeyyiz demekteyiz. Niçin ergin demiyelim? Reşit, olgunlaşmış insandır, yani 'olgun'dur'⁷⁴.

Esen'in hukuk dilinde özleşme bağlamında değerlendirilebilecek bir diğer önemli eseri ise İzhahlı Anayasa'dır. Bu kitapçık, 1945 Anayasa değişikliği ardından hazırlanmış, anayasa metninin eski ve yeni halini mukayeseli olarak ihtiva eden notlu mevzuattır. Esen, bu kitapçığın ön sözünde "Türk devriminin ele aldığı işlerden birinin de Türk dilinin saflaşması" olduğunu belirtmektedir.⁷⁵

7. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, hukuk dilinde özleşme arayışının en önemli duraklarından biridir. Velidedeoğlu'nun öz Türkçe hukuk terimleri çalışmaları, uzun yıllara yayıldığından onun sivil arayışlar bakımından hangi kuşakta değerlendirilmesi gerektiği metodolojik açıdan sorun arz etmektedir. Ancak yine de Velidedeoğlu'nun konumu, birinci kuşak ve ikinci kuşak arasında bir bağlantı noktası olarak kabul edilebilir.

Velidedeoğlu, 1970 yılında Türk Medenî Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu metinlerini sadeleştirerek asıl metinleriyle birlikte yayımlamıştır. Önerdiği terimlerin yanında, parantez içinde terimlerin Osmanlıca halini de belirtmiştir. Velidedeoğlu'nun bu çalışmasında önerdiği terimler, yer yer radikal bir içeriğe sahip olsa da birinci kuşak içindeki pek çok hukukçuya göre daha "ölçülü" bir tavra sahip olduğu söylenebilir. Bu çalışma her ne kadar 1970 yılında yayımlanmışsa da onun çalışmalarının itici gücü daha eskiye dayanmaktadır. Velidedeoğlu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Doçenti olarak görev yaptığı dönemde Andreas Schwarz'ın Fakülte'de verdiği dersleri Türkçeye çevirmekle görevlendirilmiş, yine aynı dönemde Almanca ve Fransızcadan çeşitli hukuk

⁷⁴ Bülent Nuri Esen, "Hukuk Dilini Türkçeleştirme", *Ulus*, 12 Mart 1942, s. 2.

⁷⁵ Bülent Nuri Esen, *İzhahlı Anayasa*, Ankara, Akay Kitabevi, 1945, s. 4.

metinleri çevirmiştir. Bu çevirileri yaparken Türkçe hukuk terimlerinin büyük çoğunluğunun Arapça kökenli olduğunun farkına varmış, bu nedenle hukuk terimlerinin özleştirilmesi yönünde çalışmaya karar vermiştir.⁷⁶

Velidedeoğlu'nun, 1961 Anayasası'nın hazırlanma sürecindeki faaliyetlerine ayrıca değinmek gerekir. "İstanbul Ön Tasarısı'nı"⁷⁷ hazırlayan ekipte yer alan Velidedeoğlu, aynı zamanda Anayasa Komisyonu Redaksiyon Komitesi başkanı olarak görev yapmıştır.⁷⁸ 1961 Anayasası'nda, Velidedeoğlu ve Komisyon'un önerdiği bazı terimler kabul görmüş, bazı terimler ise reddedilmiştir.⁷⁹ Velidedeoğlu, bu nedenle 1961 Anayasası'nın dilini "tutarsız" olarak yorumlamaktadır. "Özgürlük", "ulusçuluk", "iyelik", "yönetme", "yönetim", "güvence", "birey", "eylem", "eylemli" gibi terimlerin, Anayasa metnine dahil edilmemesinden yakınmakta, belki 46 yıl sonra (metnin kaleme alındığı 1972 yılıyla 1926 yılında kabul edilen Medenî Kanun'u kıyaslıyor) belki de daha önce, hukuk dilinin daha tutarlı, daha özleştirilmiş duruma getirilmesi zorunluluğunun doğacağına olan inancını vurgulamaktadır.⁸⁰ Yukarıdaki terimlerin neredeyse tamamının, günümüz hukuk diline tamamen yerleşmiş olduğu dikkate alındığında Velidedeoğlu'nun haklılığı ortaya çıkmaktadır.

Belirtilmelidir ki Velidedeoğlu'nun özleştirmeci tavrı, yıllar içinde kuvvetli bir dönüşüme uğramıştır. 1940'lı yıllarda daha ölçülü bir tavra sahipken 1970'lere gelindiğinde bu ölçülü tavrı görmek pek mümkün değildir. Küçük bir örnekle açıklayalım: Velidedeoğlu, 1970 yılındaki öz Türkçe çevirisinde, "hakim" yerine "yargıç" terimini kullanırken⁸¹ yine Velidedeoğlu, 1944 yılında kaleme aldığı yazısında, Anayasa'da "hakim" terimi yerine "yargıç" teriminin kullanılmasını eleştirmektedir:

"Şahsen üzüldüğümüz bir nokta var ki, o da 'hâkim'e 'yargıç', denilmiş olmasıdır. 'Hâkim', yalnız bir kelime, bir terim değil, adaleti temsil eden büyük ve kutsal bir kavramdır ve bu milletin yalnız diline değil, folkloruna, ata sözlerine girmiş, özüne işlemiştir. Bunun halk dilinde yaşayan Türkçe bir karşılığı olsaydı, onunla değiştirilmesinde mahzur olmazdı. Fakat 'yargıç' kelimesi bu halkın diline 'hâkim'den yüz kat yabancıdır. 'Mahkeme ve hüküm' gibi 'hâkim' de alıkonuydu her halde çok daha iyi olurdu. Mahkeme, hâkim ve hüküm kelimelerinin aynı yabancı kökten geldiğini ve aynı aileden olduğunu, değil

⁷⁶ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türkçeleştirilmiş Metinleriyle Birlikte Türk Kanunu Medenisi ve Borçlar Kanunu Cilt:1*, Ankara, TDK Yayınları, 1970, s. xiii.

⁷⁷ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2000, s. 82.

⁷⁸ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *1961 Anayasasının Dili*, Ankara, TDK Yayınları, 1972, s. 18.

⁷⁹ Her ne kadar Komisyon ve Velidedeoğlu'nun bazı önerileri reddedilmişse de 1961 Anayasası, hukuk dilindeki dönüşüm bakımından önemli bir eşik olmuş, etkileri günümüze kadar devam etmiştir.

⁸⁰ Velidedeoğlu, *1961 Anayasasının Dili*, s. 28-29.

⁸¹ Velidedeoğlu, *Türkçeleştirilmiş Metinleriyle Birlikte Türk Kanunu Medenisi ve Borçlar Kanunu Cilt:1*, s. 3-5.

halk, bugünün lise mezunu bile bilmez. Bunlar bizim dilimizde artık klişeleşmiş ayrı ayrı kelimelerdir. ‘Yargıç’ sözü, anlam bakımından da ‘hâkim’ yerine geçemez”⁸².

Velidedeoğlu, “Edebiyat ve Hukuk” isimli yazısında, “hukukun yalnız şekil, kaide ve mefhum işi değil aynı zamanda bir lisan ve edebiyat işi olduğunu” ifade etmektedir.⁸³ Gerçekten de Velidedeoğlu’nun terim arayışları içerisinde çağrışım gücü yüksek, “edebiyat işi” terimlerle karşılaşmak mümkündür. Örneğin “hıyar-ı tayin ile muayyen borçlar” terimi yerine “seçimlik borç” terimini kullanmaktadır. Velidedeoğlu’nun bu önerisi, hukuk dilinde özleşme karşıtlarından Ebul’ulâ Mardin’in dahi takdirini kazanmıştır:

“Ebul’ulâ Mardin’in kafası yeniliğe açık demiştim. Bir örnek vereyim: ‘Obligations Alternatives’ terimi Osmanlıca’ya ‘hıyar-ı tayin ile muayyen borçlar’ olarak çevrilmişti. Ben henüz genç bir doçentken bunu ‘seçimlik borçlar’ olarak çevirdim ve öyle okuttum. Rahmetli Hoca bunu duymuş, profesörler odasında karşılaştığımızda beni bir köşeye çekip, ‘Ne güzel bir ıstılah bulmuşsunuz, artık bundan sonra ben de bu tabiri istimal edeceğim’ deyip beni kutlamıştı”⁸⁴.

Velidedeoğlu’nun, *Türkçeleştirilmiş Metinleriyle Birlikte Türk Kanunu Medenisi ve Borçlar Kanunu* çalışması incelendiğinde önerdiği terimlerin azımsanmayacak bir kısmının 2002 Medenî Kanun değişikliğiyle hukuk diline kazandırıldığı ve bugünden bakınca hukuk diline yerleştiği söylenebilir. Bu yönüyle Velidedeoğlu, diğer özleştirmeci hukukçulara göre daha başarılı bir konuma sahiptir.

III. Erken Cumhuriyet Döneminde Yarı Sivil-Yarı Bürokratik Arayışlar⁸⁵

Sivil arayışlar içinde, “yarı sivil-yarı bürokratik” iki girişimden daha bahsetmek yararlı olacaktır: *Türk Hukuk Lûgati* ve *Türe Terimleri*. Bu isimlendirmeyi yapmamızın sebebi, bu iki çalışmanın hem devlet kurumları tarafından desteklenmesi hem de sivil arayışları içermesidir.

Türk Hukuk Lûgati, Hukuk İlmini Yayma Kurumu (sonraki ismiyle Türk Hukuk Kurumu) tarafından 1944-1948 yılları arasında fasiküller halinde yayımlanmış,

⁸² Hıfzı Veldet [Velidedeoğlu], “Türkçeleştirmede Prensipte Meselesi ve Hukuk Terimleri”, *Hukuk Dünyası*, Sayı 3, 1944, s. 83.

⁸³ Hıfzı Veldet [Velidedeoğlu], “Edebiyat ve Hukuk”, *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1945, s. 2.

⁸⁴ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, “Gerçek Hukuk Bilgini Ebul’ulâ Mardin’den Anılar”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1985, s. 2.

⁸⁵ 1945 Anayasa değişikliğinden sonra öz Türkçe hukuk terimlerini içeren pek çok derleme sözlük çalışması yapılmıştır. Ancak bu sözlükler salt mevzuat derlemesi niteliği taşıdığından özgün bir içeriğe sahip değildir. Bu nedenle bu başlık altında değerlendirilmeye muhtaç görülmemiştir.

Türkçe hukuk sözlüklerinin yüz akı olmuş ve bugün halen dahi aşılamamış⁸⁶ çok değerli bir eserdir.⁸⁷ Bu eser, Milli Eğitim Bakanlığı'nın maddi desteği ve himayesiyle, okuyucuyla buluşmuştur.⁸⁸ *Türk Hukuk Lûgati*'nde Türkçe terimlerin yanında 4784 Almanca, 7135 Fransızca, 7224 İngilizce ve 2620 Latince hukuk terimine yer verilmiştir.⁸⁹

Sözlükte yer alan maddeler, her biri kendi alanında uzman hukukçular tarafından yazılmıştır. Bu isimler, şu şekilde sıralanabilir: Ahmet Esat Arsebük, Ali Himmeth Berki, Atıf Akgüç, Bülent Nuri Esen, Cafer Tayyar Tüzel, Ebul'ulâ Mardin, Fahrettin Karaoğlan, Ferit Ayiter, Fuat Hulusi Demirelli, Hazım Atıf Kuyucak, Hikmet Belbez, Hüseyin Avni Göktürk, İmran Öktem, Mazhar Nedim Göknil, Mehmet Gönenli, Mümtaz Turhan, Mustafa Reşit Belgesay, Namık Zeki Aral, Nasuhi Bilmen, Nihat Erim, Nusret Metya, Osman Nuri Uman, Refik İnce, Rifat Taşkın, Sıddık Sami Onar, Şevket Mehmet Ali Bilgişin, Şevket Yunt, Tahir Taner, Tahsin Adam, Vehbi Yekebaş, Yavuz Abadan.⁹⁰

Hukuk dilinde özleşme bağlamında *Türk Hukuk Lûgati*'nin önemi, özleşme çalışmalarının yürütüleceği zemine dayanak oluşturması ve alan açmasıdır.⁹¹ Hasan Âli Yücel de sözlük için yazdığı sunuş yazısında aynı özelliğe vurgu yapmaktadır:

“Türk hukukunun şekilce ve dilce de millî olması yönünde yalnız bir noktadan değil, her cepheden harekete geçmeliyiz. Hukuk inkılâbının kıymet olmaktan çok, terim olarak idame ettirdiği klişeleri tesbit etmek, bu çalışma kademelerinden biridir. Türk Hukuk

⁸⁶ Aşmak bir yere dursun *Türk Hukuk Lûgati*'nden sonra yayımlanan pek çok hukuk sözlüğü, *Türk Hukuk Lûgati*'nin basit bir kopyası niteliğindedir. Gürlü, s. 21.

⁸⁷ *Hukuk Dünyası* dergisinde, *Türk Hukuk Lûgati*'nin değerlendirdiği tanıtım yazısında şu ifadelere yer verilmektedir: “Bugüne kadar bir hukuk lûgatimizin bulunmayışını, bizler, hukuk tahsilimiz boyunca pek yakından ve acı bir surette hissetmiş bulunmaktayız. Hukuk Fakültesine ilk girdiğimiz günlerde, daha ilk dersten itibaren karşımızda beliren bir sürü mefhumun neleri ifade ettiğini öğrenebilmek için çektiğimiz sıkıntıları düşünürken ellerinde pek kıymetli bir kılavuzla hukuk tahsiline girecek bugünkü genç arkadaşlarımıza gıpta etmemek elden gelmiyor. Türk Hukuk Kurumu, bizim yıllardır yok uğruna hissettiğimiz ve bütün tahsil hayatımızda iştiaqla beklediğimiz Türk Hukuk Lûgatini büyük bir özenle hazırlamış ve Maarif Vekilliği de eserin fasiküller halinde neşrine başlamıştır.” İsimsiz, “Aydın Bibliyografyası”, *Hukuk Dünyası*, Sayı 2, 1944, s. 73. Ayrıca hukuk dilinde özleşmeyi savunan Ernst Hirsch de *Türk Hukuk Lûgati*'nin tamamlanmasından sonra bir yazı kaleme almıştır. Bkz. E.[rnst] Hirs, “Türk Hukuk Lûgatinin Tamamlanması Münasebetiyle”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Cilt XVIII, Sayı 205, 1948, s. 51-54.

⁸⁸ İbrahim Çoban, “Türk Hukuk Kurumu'nun Kuruluşu ve İlk Yıllardaki Faaliyetleri”, *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, Fethi Gedikli (ed.), İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2014, s. 583.

⁸⁹ Seyit, s. 93.

⁹⁰ Çoban, s. 583.

⁹¹ Seyit, s. 93.

Kurumu bu terimleri kısa ve kesin izahlı bir lûgat halinde toplamakla söylediğim çalışma cephelerinden birini gerçekleştirme yolundadır”⁹².

Bu sözlüğün bir diğer önemi ise ikinci fasikülden itibaren 1945 Anayasa değişikliğiyle hukuk diline kazandırılan öz Türkçe terimleri içermesidir.⁹³

Türk Hukuk Lûgati’nden sonra 1948 yılında Türk Dil Kurumu tarafından *Türe Terimleri* adında 271 adet öz Türkçe hukuk terimini içeren küçük bir sözlük yayımlanmıştır. Bu sözlük, Yüksek Öğretim Kurulunca hazırlanıp yine Kurullar Temsilcilerinin iştirakiyle Türk Dil Kurumu tarafından incelenerek son şeklini almıştır.

1940’larda hukuk dilinin özleştirilmesine yönelik çabaları ile bilinen Hasan Reşit Tankut, 12 Temmuz 1950 tarihli TBMM Genel Kurulu birleşiminde, *Türe Terimleri*’nin hazırlık safhasıyla ilgili olarak şöyle bir açıklama yapmıştır:

“Üniversiteler, okuttukları derslerde Osmanlıca dediğimiz, eski dille karşılığı bulunmamış yeni mefhumları yahut Türkçeye girmiş fakat pedagoji bakımından güçlük verir bir şekilde yapılmış terimler üzerinde durdular. Bunun üzerine Dil Kurumu tarafından hocalara isimsiz listeler gönderildi. Okuttukları ilmin istilâhlarını bunların karşılıklarını ve uygun buldukları yeni Türkçe kelimeyi yazdılar. Üniversite rektörlüğü bunları Millî Eğitim Bakanlığına gönderdi. Millî Eğitim Bakanı talim ve terbiyeden geçirdi. Ondan sonra Türk Dil Kurumuna bir de sen bak diye gönderdi. Türk Dil Kurumu bunlar üzerinde icabeden şekilde çalışmıştır”⁹⁴.

Türe Terimleri’nin hukuk dilinin özleşmesi yolunda herhangi bir etki yarattığı söylenemez, daha ziyade münferit bir dönemsel arayış olarak değerlendirilmelidir.

IV. Sonuç: “İnkılâpçiyız, evet inkılâpçiyız.”

Erken Cumhuriyet döneminde hukuk dilinin özleşmesine yönelik sivil arayışların kökeni, temel olarak iki etkiye dayanmaktadır: “dışsal etki” ve “içsel etki”. Dışsal etki, erken Cumhuriyet döneminde kanun dilinde yaşanan değişime yönelik olarak hukuk akademisinin bu değişime ayak uydurma ihtiyacı ve devletin uyguladığı öz Türkçe politikasının yarattığı iklime eklemleme düsturuna dayanmaktadır. Bu düsturla hareket eden özleştirmeci hukukçular, hazırladıkları öz Türkçe hukuk sözlükleri ve özleşmeyi savunan yazılarla, bir “etki alanı” oluşturmaya gayret etmişlerdir. Ancak tarihsel süreç göz önüne alındığında oluşturulmaya çalışılan etki alanının başarılı olduğu söylenemez. Fakat yine de bazı terimler bakımından dönemsel olarak sınırlı bir etki yaratıldığı söylenebilir. Örneğin Orhan Arsal’ın,

⁹² *Türk Hukuk Lûgati*, üçüncü baskı, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1991, s. vii.

⁹³ Seyit, s. 94.

⁹⁴ TBMM *Tutanak Dergisi*, D.9, C.1, B.21, O.2, 12.7.1950, s. 576.

Töre Sözlüğü İçin Bir Önerge'de “müktesep mal” yerine önerdiği “*edinek*” terimi, 1930'larda “müktesep” terimi yerine kullanılmıştır.⁹⁵ Oluşturulmaya çalışılan etki alanının başarısız olmasındaki birincil sebep, hukuk dilinde özleşme arayışının 1930 ve 1940'larda bizzat devlet müdahalesiyle gerçekleştirilmiş olmasıdır. Hukuk dilindeki dönüşüm temel olarak anayasa dilindeki değişikliklerle gerçekleşmiştir. Bu dönüşümde önemli eşikler, 1945 Anayasa değişikliği ve 1961 Anayasası'dır. Bununla birlikte hukuk dilindeki dönüşümün diğer bir vechesi kanun dilindeki değişimdir. Özellikle 1930'larda kanun dilinde yaşanan değişimler, hukuk dilinde özleşme arayışının öncü hamleleri olmuştur.

Oluşturulmaya çalışılan etki alanının başarısız olmasındaki ikincil sebep, hukuk dilinde özleşmeye yönelik sivil toplum gücünün yeterli seviyede olmamasıdır. Bu noktada özellikle Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri ve Ali Fuad Başgil'in dilde özleşme karşıtı çalışmalarını anmak gerekir. Fındıkoğlu'nun *İş Mecmuası*'nda yayımladığı yazılar ve Başgil'in çeşitli gazetelerde yayımladığı yazılar, başlı başına birer “baskı grubu” işlevi görmektedir.

Hukuk dilinde özleşme arayışında ikinci kuşağın, birinci kuşağa göre daha etkili olduğu söylenebilir. Bunun nedeni de 1960 ve devamında hukuk dilinde özleşmeye yönelik sivil toplum gücünün erken Cumhuriyet dönemine göre daha yüksek olmasıyla ilişkilendirilebilir. Örneğin *Türkçe* dergisinin 1962 tarihli “Töre Dili Özel Sayısı” (Sayı 28) incelendiğinde bugün dahi pek çok hukuk fakültesinde ders kitabı olarak okutulan kitapların yazarlarının, 1962'de hukuk dilinde özleşmeyi savundukları görülmektedir.

Hukuk dilindeki özleşmeye yönelik içsel etki ise Cumhuriyet'in kurucu ideolojisinin oluşturduğu “inkılâp hukukçuluğu” anlayışı karşısında hukuk akademisinin mevzilenme ihtiyacına dayanmaktadır. İnkılâp hukukçuluğu anlayışı genel olarak Cumhuriyet dönemi hukuk zihniyetini anlama çabasında, özel olarak ise hukuk dilinin dönüşümüne yönelik sivil arayışları çözümleme çabasında hem bir imge hem de bir kavramsallaştırma işlevi görmektedir. İsmet İnönü'nün ifadesiyle “inkılâp hukukçuları, cemiyetin içinde nizamı tutacak, cemiyet efradının inkılâp ve ilerleme yolundaki bütün uzuvları yapıştırarak ve birleştirecek” kişiler olmalıdır.⁹⁶ Yine İsmet İnönü'ye göre inkılâp hukukçuları, “cumhuriyete

⁹⁵ Burçin Aydoğdu, *Kazanılmış Hak Kavramının Hukuk Felsefesi Açısından Temellendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2017, s. 5.

⁹⁶ İsmet İnönü, “Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin Fakültemizin 1933 Mezunlarına Diplomalarını Dağıttıktan Sonra Söyledikleri Nutuk”, *Hukuk (Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Mecmuası)*, Sayı 1, 1933, s. 3.

ait olan bütün vasıfları ve meziyetleri ruhunda taşıyarak çalışmalıdır.”⁹⁷ Yani bir anlamda Cumhuriyet’in kurucu ideolojisinin “inkılâp hukukçularından” beklentisi, inkılâplar arasındaki ahengi sağlamalarıdır. Hukuk inkılâbının taşıyıcısı olan inkılâp hukukçuları, dil inkılâbının da taşıyıcısı olarak inkılâplar arasındaki “uzuvları yapıştırmalı ve birleştirmelidir”. Bununla birlikte inkılâp hukukçuları, Mustafa Kemal Atatürk’ün ifadesiyle “cumhuriyet hukukunu yalnız zahirî ve lafzî şekli ile değil şuurî ve iz’anî mahiyetiyle” taşıyacak kişiler olmalıdır.⁹⁸

İnkılâp hukukçuluğu anlayışı karşısında hukuk akademisinin tuttuğu yol ise Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü’nün ifadelerinde vücut bulan “şuurî ve iz’anî mahiyet” ve “uzuvları yapıştırma” üzerine kurgulanmıştır. Örneğin Veli Saltık, inkılâp hukukçuluğu üzerine Ankara Hukuk Mektebi’nde yaptığı konuşmada,⁹⁹ “inkılâp hukukçusunun, yeni bir içtimaî kıymetler manzumesi yaratmasının gerekli olduğunu” belirtmektedir.¹⁰⁰ Konuşmanın devamında Saltık, inkılâp hukukunun “ıstıhlara yeni mânâlar katacağını” vurgulamaktadır:

“İşte inkılâp hukuku, yıkılan bir cemiyet sisteminin yerine kurulacak yeni bir cemiyetin kuruluş ve işleyiş şartlarını; cemiyetin vicdanından sökülen eski kıymet hükümlerinin, yeni itikatların, cemiyetin hayatına hâkim âmiller kuvvetile tesir edebilmelerini temin eden yeni bir hukuki nizamdır. O nizamda kanunların, hukuki kaidelerin, ıstıhlaların, haklılık ve haksızlığın, suçluluğun, masumluğun, yıkılan cemiyete nazaran yıkılan cemiyette hâkim olan mânâlara nazaran derece derece yeni mânâları vardır. İnkılâp vâzı-ı kanunu, kanunları korken bu yeni mânâları kast etmiş addolunur. İnkılâp hâkimi, bu yeni mânâlara göre ilâmını verir, inkılâp memuru, idare makinesini bu yeni mânâların icaplarına göre işletir. İnkılâp mürebbsi hak ve vazifeyi, iyiyi kötüyü, güzeli ve çirkini hep o mânâlara göre telkin eder”¹⁰¹.

Mazhar Nedim Göknil ise “İleri Hukuk” isimli yazısında inkılâp hukukçusunun, “ileri hukuku yaratabilmek için Türk inkılâbının bütün umdelerine sadık bir hukuk ideolojisi meydana getirmesinin” gerekli olduğunu ifade etmektedir.¹⁰²

⁹⁷ İnönü, s. 4.

⁹⁸ Mustafa Kemal Atatürk, “Ebedî Şef Atatürk’ün Fakültemizin Açılış Gününde Verdikleri Tarihi Söylev”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1941-1942 Yıllığı*, Ankara, 1942, s. 1. Söylevin özgün hali ise 1925’te *Hakimiyet-i Millîye*’de yayımlanmıştır.

⁹⁹ Bu konuşma hakkında Şevket Süreyya Aydemir, *Kadro*’da bir değerlendirme yazısı kaleme almıştır. Şevket Süreyya [Aydemir], “İnkılâp Hukuku”, *Kadro*, Sayı 26, 1934, s. 5-6.

¹⁰⁰ Veli [Saltık], “İnkılâp Hukuku ve İnkılâp Hukukçusu”, *Hukuk (Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Mecmuası)*, Sayı 2, 1934, s. 30.

¹⁰¹ Saltık, “İnkılâp Hukuku ve İnkılâp Hukukçusu”, s. 30.

¹⁰² Mazhar Nedim [Göknil], “İleri Hukuk”, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 14, 1934, s. 93. Bu yazı, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*’nda yayımlandıktan sonra *Adliye Ceridesi*’nde de yayımlanmıştır. Mazhar Nedim, [Göknil], “İleri Hukuk”, *Adliye Ceridesi*, Sayı 148, 1934, s. 18-40.

Aynı doğrultuda Şevket Mehmet Ali Bilgişin ise “Hukukta İnkılâp” isimli yazısında inkılâp hukukçusunun “millî benliğin yarattığı inkılâbı muhafaza etmesi gerektiğini” dile getirmektedir.¹⁰³

Cumhuriyet inkılâplarının tekâmül esasına dayanmayan aciliyetçi yapısı, inkılâp hukukçularının, inkılâp ideolojisiyle kurduğu ilişkiyi de şekillendirmektedir. Örneğin Veli Saltık, “Kanun ve Hâkim” isimli yazısında inkılâp hukukçularının, “statik bir zihniyete sahip olmaması gerektiğini” ifade etmektedir.¹⁰⁴ Necip Ali Küçüka ise “İnkılâp Hukukumuz” isimli yazısında “inkılâp hukukunun dinamik esaslara dayanması gerektiğini” belirtmektedir.¹⁰⁵ İnkılâp hukukçuluğuna yüklenen “dinamik olma” görevinin, inkılâp hukukçularının hukuk diliyle kurduğu ilişkiyi de dolaylı yönde etkilediği düşünülebilir.

Kaynakça

I. Kitap, Tez ve Makale

- Arsal Orhan, *Devletin Tarifi*, Ankara, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, 1938.
- Arsal Orhan, *Hukukta Diyalektik Hareket*, İstanbul, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, 1938.
- Arsal Orhan, *Kurul Sözlüğü Denemesi*, İstanbul, Hukuk Talebesi Cemiyeti Neşriyatı, 1935.
- Arsal Orhan, *Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge*, İstanbul, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, 1936.
- [Arsal] Sadri Maksudi, *Türk Dili için*, İstanbul, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti Neşriyatı, 1930.
- Arsal Sadri Maksudi, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1947.
- Arsel İlhan, *Anayasa Hukuku (Demokrasi)*, Ankara, Doğu Matbaacılık, 1964.
- Atatürk Mustafa Kemal, “Ebedî Şef Atatürk’ün Fakültemizin Açılış Gününde Verdikleri Tarihi Söylev”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1941-1942 Yıllığı*, Ankara, 1942.
- Ayata Turhan / Gençoğlu Nuri, *Anayasa ve İdare Hukuku*, ikinci baskı, Ankara, Harp Okulu Basımevi, 1951-1952.
- Ayda Adile, *Sadri Maksudi Arsal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- [Aydemir] Şevket Süreyya, “İnkılâp Hukuku”, *Kadro*, Sayı 26, 1934.
- Aydoğdu Burçin, *Kazanılmış Hak Kavramının Hukuk Felsefesi Açısından Temellendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2017.

¹⁰³ Şevket Mehmet Ali [Bilgişin], “Hukukta İnkılâp”, *Hukuk (Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Mecmuası)*, Sayı 1, 1933, s. 21.

¹⁰⁴ Veli [Saltık], “Kanun ve Hâkim”, *Hukuk (Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Mecmuası)*, Sayı 1, 1933, s. 17.

¹⁰⁵ Necip Ali [Küçüka], “İnkılâp Hukukumuz”, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 15, 1934, s. 163.

- Başgil Ali Fuad, *Türkçe Meselesi*, beşinci baskı, İstanbul, Yağmur Yayınları, 2017.
- [Bilgişin] Şevket Mehmet Ali, "Hukukta İnkılâp", *Hukuk (Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Mecmuası)*, Sayı 1, 1933.
- Birinci Ali, "Yanyalı Bitikçi Ali Rıza Bey: Bir Öztürkçecinin Hayat Hikayesi", *Müteferrika*, Sayı 29, 2006.
- Bora Tanıl, *Cereyanlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.
- Caferoğlu Ahmed, "Uygurlarda Hukuk ve Maliye İstilahları", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 4, 1934.
- Caferoğlu Ahmet, "Uygur Türklerinde Milli Hukuk İstilahları", *Öz Dilimize Doğru*, Sayı 8, 1932.
- Crozat Charles, *Amme Hukuku Dersleri (Birinci Kitap)*, çev: Orhan Arsal, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1938.
- Çoban İbrahim, "Türk Hukuk Kurumu'nun Kuruluşu ve İlk Yıllardaki Faaliyetleri", *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, Fethi Gedikli (ed.), İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2014.
- Demir Gökhan Yavuz, "Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 19, 2010.
- Derbil Süheyp Nizami, *Kooperatifler*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1945.
- Derbil Süheyp, "Fakültenin En Kıdemli Profesörü Süheyp Derbil'in Konuşması", *AÜHFD*, Cilt 7, Sayı 3-4, 1950.
- Derbil Süheyp, "Kamu Hizmeti Nedir?", *AÜHFD*, Cilt 7, Sayı 3-4, 1950.
- Derbil Süheyp, "Kavram Bilimleri ve Hukuk", *AÜHFD*, Cilt 2, Sayı 4, 1945.
- Derbil Süheyp, *İdare Hukuku Cilt-1*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Neşriyatı, 1940.
- Derbil Süheyp, *İstatistik Metodu*, Ankara, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, 1941.
- Ecevit Bülent, "Prof. Derbil ve Türkçe", *Ulus*, 16 Şubat 1961.
- Ercilasun Ahmet B., "Sadri Maksudi Arsal ve Türk Dili", *İÜHFİM (Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı)*, Ülke Kitapları, Cilt LLXXV, 2017.
- Erozan Boğaç, "Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Disiplininin Uzak Tarihi: Hukuk-ı Düvel (1859-1945)", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 43, 2014.
- Esen Bülent Nuri, "Dil İşlerinde Hukukçular Neden Geç Kaldılar", *Ulus*, 9 Ocak 1942.
- Esen Bülent Nuri, "Hukuk Dilini Türkçeleştirme", *Ulus*, 12 Mart 1942.
- Esen Bülent Nuri, "Saf Türkçeye Doğru", *Ulus*, 22 Ağustos 1942.
- Esen Bülent Nuri, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*, Ankara, Resimli Posta Matbaası, 1963.
- Esen Bülent Nuri, *İzahlı Anayasa*, Ankara, Akay Kitabevi, 1945.
- Etem Sadri, "İstilah Anarşisi", *Vakit*, 20 Mart 1934.
- Fındıkoğlu [Ziyaeddin Fahri], "Türkçeye Hürmet: VIII", *İş*, Sayı 29, 1942.
- Fleiner Fritz, "Muasır Birkaç Siyasi Nazariye Hakkında Konferans", çev: Orhan Arsal, *İÜHFİM*, Cilt 2, 1936.
- Gedikli Fethi, "İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Hukuk Fakültesinde 1941-1944 Yılları Arasında Yapılan Terim Çalışmalarına Dair", *Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Anısına*

- Armağan*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- [Göknil] Mazhar Nedim, “İleri Hukuk”, *Adliye Ceridesi*, Sayı 148, 1934.
- [Göknil] Mazhar Nedim, “İleri Hukuk”, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 14, 1934.
- Gözler Kemal, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, ikinci baskı, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1999.
- Gözler Kemal, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.
- Gürler Sercan, “Çağdaş Türk Hukuk Düşüncesinin Kavram Dünyası: Sözlükbilimi Açısından Bir Değerlendirme”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 10, 2010.
- Hirş E.[rnst], “Türk Hukuk Lûgatının Tamamlanması Münasebetiyle”, *Siyasi İlimler Mecmuası*, Cilt XVIII, Sayı 205, 1948.
- İkinci Maarif Şûrası (15-21 Şubat 1943) Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar, Ankara, Maarif Vekilliği Yayınları, 1943.
- [İleri] Suphi Nuri, “Dil Kurultayının Tesirleri ve Neticeleri”, *Öz Dilimize Doğru*, Sayı 8, 1932.
- [İleri] Suphi Nuri, “Öz Dilimize Doğru”, *Öz Dilimize Doğru*, Sayı 3, 1932.
- [İleri] Suphi Nuri, *Yasaların Çatışması*, İstanbul, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, 1934.
- İmer Kâmile, *Türkiye’de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- İnönü İsmet, “Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin Fakültemizin 1933 Mezunlarına Diplomalarını Dağıttıktan Sonra Söyledikleri Nutuk”, *Hukuk (Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Mecmuası)*, Sayı 1, 1933.
- İsimsiz, “Aydın Bibliyografyası”, *Hukuk Dünyası*, Sayı 2, 1944.
- Kamutay Albümü*, Ankara, 1935.
- Kara İsmail, *Bir Felsefe Dili Kurmak: Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye’ye Girişi*, ikinci baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, 2005.
- Karaca İsmail, “Öztürkçeciliğin Edebi Eserlere Yansımaları”, *İÜTDED*, Cilt 60, Sayı 1, 2020.
- Karahanoğulları Onur, *Kamu Hizmeti (Kavram ve Hukuksal Rejim)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002.
- [Küçük] Necip Ali, “İnkılâp Hukukumuz”, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 15, 1934.
- Meray Seha, “Devletler Hukukunda Bazı Terim Meseleleri”, *AÜSBFD*, Cilt 11, Sayı 4, 1956.
- Neumark Fritz, *Mukayeseli Hukukun Maliye İlminde Önemi*, çev: Orhan Arsal, İstanbul, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1937.
- Oğuzoğlu Hüseyin Cahit, “Ankara Hukuk Fakültesinin Kuruluş ve İlk Yılları”, *Ankara Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanı*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1966.
- Partalcı Emre, *Darülfünun Hukuk Fakültesinden Bir Sayfa: Edip Serdengeçti ve Mülkiyet Düşüncesi*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Sakaoğlu Saim, “Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin Kuruluşu ve Atatürk”, *Türk Dili Araştırma Yılığ-Belleten*, Cilt 39, 1991.
- [Saltık] Veli, “İnkılâp Hukuku ve İnkılâp Hukukçusu”, *Hukuk (Ankara Hukuk Fakültesi Talebe*

- Cemiyeti Mecmuası*), Sayı 2, 1934.
- [Saltık] Veli, “Kanun ve Hâkim”, *Hukuk (Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Mecmuası)*, Sayı 1, 1933.
- Serdengeçti Edip, “Bibliografya”, *İÜHFİM*, Cilt 1, Sayı 2, 1935.
- Serdengeçti Edip, “Bülent Esen-Türk Borçlar Kanuna Göre Alım-Satım (Beyi)”, *İÜHFİM*, Cilt 1, Sayı 3, 1935.
- Serdengeçti Edip, “Romada ‘Patria Potestas’ ile Eski Türklerde ‘Atakut’ Arasındaki Fark”, *Capitolium*, Sayı 2, 1934.
- Serdengeçti Edip, “Türk Kamusal Türesinde Özgüç Kuralı”, *İÜHFİM*, Cilt 1, Sayı 3, 1935.
- Seyit Günal, *Türkiye’de Hukuk Dilinin Dönüşümü*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Strupp Karl, *Devletin Kurucu Unsurları*, çev: Nuri Adil [Orhan Arsal], İstanbul, Ekspres Matbaası, 1934.
- Triepel Heinrich, “İç Hukukla Arsiulusal Hukuk Arasındaki Münasebetler”, çev: Orhan Arsal, *İÜHFİM*, Cilt 3, 1937.
- Türk Hukuk Lûgati*, üçüncü baskı, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1991.
- Uçman Abdullah, “İstilahât-ı İlmiye Encümeni”, *Tarih Ve Toplum*, Cilt 40, Sayı 239, 2003.
- Vâ-Nû [Nureddin Vâlâ], “Altı Lise Mezunu ve Bir Doçent”, *Haber*, 30 Nisan 1934.
- [Velidedeoğlu] Hıfzı Veldet, “Edebiyat ve Hukuk”, *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1945.
- Velidedeoğlu Hıfzı Veldet, “Gerçek Hukuk Bilgini Ebul’ulâ Mardin’den Anılar”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1985.
- [Velidedeoğlu] Hıfzı Veldet, “Türkçeleştirmede Prensip Meselesi ve Hukuk Terimleri”, *Hukuk Dünyası*, Sayı 3, 1944.
- Velidedeoğlu Hıfzı Veldet, *1961 Anayasasının Dili*, Ankara, TDK Yayınları, 1972.
- Velidedeoğlu Hıfzı Veldet, *Türkçeleştirilmiş Metinleriyle Birlikte Türk Kanunu Medenisi ve Borçlar Kanunu Cilt:1*, Ankara, TDK Yayınları, 1970.
- Verdross Alfred, “Uluslar Arası Hukukunun Temeli”, çev: Orhan Arsal, *İÜHFİM*, Cilt 4, Sayı 13, 1938.
- Yıldırım Kocabaş Özlem, “Türkiye’de Kooperatifçilik Hareketinin Düşünsel Boyutu”, *20. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri*, 2011.
- Yörük Ali Adem, “İlk Hukuk Lügatlerimiz”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 2, 2006.
- Yörük Ali Adem, *Mekteb-i Hukuk’un Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

II. Gazete, Genel Ağ ve Diğer Kaynaklar

- “Darülfünun Divanı Toplandı”, *Milliyet*, 25 Şubat 1929.
- “Denizbank Kanunu Dün Mecliste Kabul Edildi”, *Kurun*, 28 Birinci Kânun 1937.
- “Dil Kurultayı Merkez Bürosunda”, *Milliyet*, 14 Ağustos 1934.
- “Dil Temizliği Yolunda”, *Milliyet*, 21 Şubat 1929.

- “Dilimizden Yabancı Kelimeler Atılacak”, *Akşam*, 19 Şubat 1929.
- “Günde Bir Kitap”, *Zaman*, 22 Teşrînisânî 1934.
- “İkinci Büyük Dil Kurultayı”, *Son Posta*, 18 Ağustos 1934.
- “İlmi İstilahlarımız İçin İşe Başlanıyor”, *Vakit*, 24 Şubat 1929.
- “Kurultaya Dolmabahçede İki Salon Ayrıldı”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1934.
- “Meclis Dün Denizbank Kanunu Kabul Etti”, *Son Posta*, 28 Birinci Kânun 1937.
- “Mecliste Sadri Maksudî Şiddetle Tenkit Edildi”, *Haber*, 28 Birinci Kânun 1937.
- “Öz Türk Dili ve Darülfünunumuz”, *Milliyet*, 22 Şubat 1929.
- “Profesöre Çok Yerinde Cevablar Verildi”, *Anadolu*, 29 Kânûnevvel 1937.
- “Profesörlükten ve Meb’usluktan İstifa Edecek”, *Yeni Asır*, 29 İlk Kânun 1937.
- “Yeni Neşriyatı”, *Son Posta*, 28 Nisan 1935.
- “İsmet Paşa Hz.lerinin Nutukları”, *Vakit*, 18 Şubat 1929.
- GEDİKLİ FETHİ, *Hukuk Dili ve Adli Yazışmalar*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Notu, 2019, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/adalet_ao/hukuk-diliveadliyazisma.pdf (Erişim Tarihi: 18.09.2020).
- ŞİRİN TOLGA, “Anayasa Sözcüğünün Türkçede Kısa Tarihi”, <http://www.tolgasirin.com/single-post/anayasa-sozcugu-tarihi> (Erişim Tarihi: 22.12.2019).
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.4, Y.3, C.XXIII, B.65, O.1, 07.06.1934.
- TBMM Tutanak Dergisi, D.9, C.1, B.21, O.2, 12.7.1950.

EK 1¹⁰⁶Orhan Arsal'ın *Devletin Kurucu Unsurları* Çevirisi İçin Hazırladığı Lugatçe

FRANSIZCA	TÜRKÇE	ORHAN ARSAL
Prépondérance	-	Ağırbaşış
Droit de prise	-	Alı hakkı
Subordination	Madunluk	Altkurallama
Territoire terrestre au sens étroit	Asıl karalar	Anatoprak
İnterdépendance	Mutabaat	Arabağlılık
Droit de visite	Teftiş hakkı	Araştırma hakkı
Bonnes offices	Eyi mesai	Arayagirme
Accesion	İnzimam	Artma
Séparation	-	Ayrılma
Enclave	Yabancı bir devlet erazisi ile muhat ülke parçası	Ayrıtoprak
Droit des minorités	Akalliyet hakları	Azlık hakları
Pacte	Misak	Bağdaşma
Contractant	Âkitler	Bağlananlar
Contractuel	Akdî	Bağlantılı
Dépendance	Tabiiyet	Bağlılık
İndépendance	İstiklâl	Bağısızlık
Vérification du pavillon au sens troit	Sancağın tahkik ve muayenesi	Bayrak yoklama
Adoption	-	Benimseme
Coordination	Ahenkleştirme	Birkurallama
Confédération	-	Birikme
Fédération	-	Birleşme

¹⁰⁶ Eklerde özgün imlâ korunmuştur.

Union	-	Birlik
Adjacent	Mücavir	Bitişik
İmperium	Emir ve nehi salâhiyeti	Boyuneğdirmegücü
Démilitarisation	Askerlikten tecrit	Çerisizleştirme
Double nationalité	-	Çift yurttaşlık
Expulsion	Tard ve teb'it	Çıkarma
Majorité	Ekseriyet	Çokluk
Argunnet,ex:Argumentation fausse	Çünküsü yanlış	Çünkü
Mode dérivé d'acquisition	Fer'i iktisap	Değişme eldeedişi
Liberté des mers	Deniz serbestisi	Deniz irginliği
Puissance étatique	Devlet kudreti	Devlet gücü
Egalité des Etats	Devletlerin müsavi oluşları	Devletlerin birliği
Pouvoir de l'Etat	Devletlerin kudreti	Devlet uncu
Colonie	Müstemele	Dıştoprak
Déni de justice	İhkakı haktan imtina	Doğruyu yanakoma
Succession	Miras	Düşge
-	Miras hissesi	Düşelge
Servitude	İrtifak hakkı	Edek
Acte	Muamele tasarruf, fiil	Ediş
Capture	Ganimet manasında müsa-dere	Elatma
Entente	Matabakat	Elele verme
Acquisition	İktisap	Eldeediş
Artificiel	Sun'î	Eldeğimli
Naturel	Tabii	Eldeğimsiz
Extradition	İadei mücrimin, suçluları iade	Eleverme

Erken Cumhuriyet Döneminde Hukuk Dilinin Özleşmesine Yönelik Sivil Arayışlar

Population	Ehali, halk	Elkün
Droit Public	Amme hukuku	Elkün kurulu
İmmixion	Müdahale	Elulaştırma
İngérance	Müdahale	Eluzatma
Détention des navries	-	Gemi bağlama
Renvoi	İade	Geri gönderme
Objectif	Afaki	Görgün
Puissance	Kudret	Güç
Sujet personne, du droit international public	Beynelmîlel şahsiyet, devlet-ler umumî hukuku şahsiyeti	Güç ara benliği
Obligation internationale	Beynelmîlel vecibe	Güçara borcu
Servitude internationale	Beynelmîlel irtifak hakkı	Güçara edeği
Opinio juris gentium	-	Güçara görüşü
Fleuve international	Beynelmîlel ırmak	Güçara ırmağı
Droit international public	Devletler umumî hukuku	Güçara kurulu
İnternationalisation	Beynelmîlelleştirme	Güçaralaştırma
Delit international	Beynelmîlel cürüm	Güçara suçtu
İnstitution du droit international	Beynelmîlel tesis	Güçara yapısı
Fleuve nationale	Milli ırmak	Güç ırmağı
Valeur intrinsèque	-	İçdeğer
Droit national, interne	Dahili, milli hukuk	İçkurul
Guerre civile	Dahili harp	İçsavaş
Métropole	-	İçtoprak
İnteressé	Alâkadar	İlişkili
Désinteressé	Alâkasız	İlişkisiz
Mode originaire d'asquisition	Aslı iktisap	İlk eldeediş

Traité	Muahade	İnanlaşma
Souveraineté	Hakimiyet	İrğınlik
Soumission volontaire	Bırrıza tabaiyet	İstekli boyun eğiş
Médiation	Tavassut	İřeelkoma
Jus sanguinis	-	Kan hakkı
Sujets mixtes	Birden ziyade tabiiyetliler	Karışık benlikler
İntervention	Müdahale	Karıřma
Opposition	-	Karışıkoma
Reciproque	Mütekabil	Karışıklık
Autarchie	-	Kendineyetme
Droit au respect	-	Kendinisaydırma hakkı
Protection dans le sens de surveillance: Protectorat	Nezaret manasında himaye	Kollama
Protégé "Etat..."	Mahmi	Kollanan
Protecteur "Etat..."	Hâmi	Kollayan
Protection dans le sens de sauvegarde	Muhafaza manasında himaye	Koruma
Protégé	Mahmi	Korunan
Protecteur	Hâmi	Koruyan
Norme	Geniş manada kaide	Kural
Réglementation	Tanzim	Kurallama
Droit	Hukuk	Kurul
-	Bkz. "Yapılageliş"	Kurula geliř
Légitime	Meşru	Kurulauygun
Personne juridique	şahsiyeti hukukiye, hukuki şahsiyet	Kurul benliği
Juridiques	Hukuki	Kurulberisi
Codification	-	Kurulderleme

Erken Cumhuriyet Döneminde Hukuk Dilinin Özleşmesine Yönelik Sivil Arayışlar

Acte juridique	Hukukî fiil	Kurul edişi
Ajuridique	La hukukî	Kurulötesi
Etat	Devlet	Kurulta
Puissance étatique	Devlet kudreti	Kurultagücü
Pouvoir de l'Etat	Devlet kudreti, iktidar	Kurulta uncu
Constitution	-	Kurum
Licite	Meşru	Nomlu
İllicite	Gayrimeşru	Nomsuz
Fictien	Mevhume	Olduruş
Fait	Vakıa-hadise	Oluş
Théorie pure	-	Özgörüş
Subjectif juridiction	Enfüsi kaza	Özgün
Démembrement	-	Parçalanma
Personne morale	Hükmi şahsiyet	Sankibenlik
Guerre	Harp	Savaş
Belligérants	Muharipler	Savaşanlar
Droit d'option	Hıyar hakkı	Seçme hakkı
Subjectif	Enfüsi	Sezgin
Droit d'Asile	Melce hakkı	Sığınma hakkı
Objectif "Juridiction"	Afaki kaza	Sözgün
Reconnaissance	-	Tanım
Neutre	Bitaraf	Tarafsız
Neutralisation	Bitaraflığa irca	Tarafsızlaştırma
Fusion "entre Etats"	Kaynaşma	Tekleşme
Grundnorm	Asli düstur	Temelkural

Droit fondamental	Asli hak	Temelkurul
Droit Constitutionnel	Esasiye hukuku	Temelyasalar kurulu
Communauté	Camia	Topluluk
Droit de saisie	Haciz hakkı	Tutma hakkı
Avion	Tayyare	Uçku
Pouvoir	İktidar	Unç
Actes vexatoires	-	Usançverici edişler
Accord dans le sens du traité normatif, sur volontés convergentes	Mutabakat	Uyuşma
Infraction	-	Uygunsuzluk
Téléologie	-	Uzakgörüş
Accord dans le sens du traité contrat, sur volontés divergentes	-	Uzlaşma
Territoire	-	Ülke
Succession d'Etats	Devletlerin mirası	Ülkede güç değişimi
Puissance Territoriale	Mülki hâkimiyet	Ülke gücü
Hiérarchie	Silsilei meratip	Üstkurallama
Droit de Conservation	Mevcudiyeti muhafaza hakkı	Varlığıkoruma hakkı
Renonciation	-	Vazgeçme
Verification du pavillon au sens large "Right of approach"	-	Yanaşma hakkı
Omnipotence	Hâkimiyet	Yapauncu
Droit coutumier	Teamül hukuku	Yapılageliş
Légalité	Kanuniyet	Yasayuygunluk
Général	Umumî	Yaygın
Annexion	İlhak	Yeralma
Cession de territoire	Erazi terki	Yerbırakma

Erken Cumhuriyet Döneminde Hukuk Dilinin Özleşmesine Yönelik Sivil Arayışlar

Jus soli	-	Yer hakkı
Opportun	-	Yerinde
Plébiscite	Reyi Âm	Yerliye sorgu
Inoportun	-	Yersiz
Occupation	İşgal	Yertutma
Adjudication	İhale	Yerverme
Universel	Alemşümül	Yeryüzüneyaygın
Droit de verification	Tahkik hakkı	Yoklama hakkı
Rapatriement	-	Yurdadöndürme
Naturalisation	Vatandaşlığa kabul	Yurtlulaştırma
Apolites, Heimatloses	Tabiiyetsizler	Yurtsuzlar
Apolidie	Tabiiyetsizlik	Yurtsuzluk
Ressortissants	Tabaa	Yurttaşlar
Réquisition	-	Zoralma
Naturalisation forcée	Cebri vatandaşlığa kabul	Zoryurtlulaştırma

EK 2

Kurul Sözlüğü Denemesi'nde Yer Alan "Orhan Arsal Terimlerinden"
Bir Seçki

Altyanlar: Bir erazinin altyanları kısa taraflarına bitişik olan topraklardır, ki uzun yanlarına bitişik olan üstyanlarına karşılık olarak söylenir. *Nazaret Hilmi: hudud, ittisalat, çevre; Şemseddin Sami: ittisalat, civar.*

Bağlaşık: Asıl olan şeye tabiiyet bağıyla merbut bulunmaları dolayısı ile o şeyin hukukî mahiyetine iştirak eden veya onunla birlikde aynı kanunî kaideye tabi tutulmuş bulunan eşyaya denir. Ör: Satılmış veya vasiyet edilmiş olan şey lüzumlu bağlaşıklarıyla birlikde teslim edilmelidir. Gayrı menkuller ve gayrı menkul sayılan bağlaşıkları ipotek ve gayrı menkul haczi hükümlerine tabi tutulabilirler. Bir başkasına nazaran bir şeyin bağlaşıklık sıfatı ya artmadan (Bk. accession) veya iktisadî bir tahsiden (immeuble par destination= hükmen gayrı menkul) tahassül edebilir. *Nazaret Hilmi: tevabi, levahik, furu; Miltiyadi Karavokiros: zaruret, zamaim; Şemseddin Sami: furuat, tevabi; Mehmed Ekrem: furu, müstemilat; Hukuk İstilahları Anketi: teferruat.*

Beğenmen: (Bk. agrément) Fransada ticaret mahkemesinin bir müzakeresiyle hazırlanmış bir listeye yazılmak suretiyle resmî bir sıfatı olmaksızın, davacıların itimadına arzedilmiş ticaret mahkemesinde vekil. *Nazaret Hilmi: deavii ticariye vekili; Şemseddin Sami: deavii ticariye vekili; Mehmed Ekrem: deavii ticariye muamelat vekili.*

Bırakış: Öyle bir muameledir ki, onunla, muşa hissesi olan bir kimseye, hakkının tutarını ödemek için, pay olarak mal verilir. Attribution sözü ile müteradittir. Ör: Evlilik sırasında evdeşlerden birine yapılan bırakışlar aynen geri almaya sebebiyet verebilirler. *Şemseddin Sami: terki emval.*

Buyrukça tanıklık: Vesikanın tanzim edildiği yerde ve riayeti lâzım gelen merasimle tevsike haklı ve selâhiyetli bir âmme memuru tarafından ısdar edilen tahrirî beyyine. Ör: resen sened (noterden tasdikli vesika), ahvali şahsiye kayıtları, bir mahkeme kitabetince tescil edilen hüküm ve saire. Düzce tanıklığa (adi sened) tekabül eder. (Bk: acte sousseing privé). *Nazaret Hilmi: senedi resmi; Şemseddin Sami: senedi resmi; Mehmed Ekrem: senedi resmi; Hukuk İstilahları Anketi: resmi sened.*

Çılgın arttırma: Mahkeme marifetiyle satılan bir taşınır veya taşınmaz üstünde kalan kimse, hassaten masrafları veya ihale bedelini ödememek suretiyle şartname hükümlerine riayet eylemediği takdirde, kendi zarar ve mesuliyeti altında yeni bir açık arttırma ile satışı çıkarılır.

Çok sesli paytanış: Bir şirketin heyeti umumiye ictimainda, itibarî kıymetleri müsavi bulunduğu halde kendisine diğer hisse senedlerinden daha yüksek bir rey hakkı bağlı bulunan (şirket) hisse senedi. Müteaddid rey hakkı veren hisse senedleri, imtiyazlı hisse senedlerin bir nev'i mahsusudur. Şirket dahilinde haki-miyeti bazı sermayedar gurublarına, meselâ muayyen bir tabiiyete sahip unsurlara temin etmek için kullanılır. *Hukuk İstılahları Anketi: müteaddid rey hakkı veren hisse senedi.*

Değer göresi: Değer göresi resim tabirinde kullanılır. (Bk. droits ad valorem). Şemseddin Sami: kıymeti üzerinden.

Ediş: Yönsel ediş tabirinde (=acte juridique) bir hukukî hüküm (=effet de droit) meydana getirmeği istihdaf eden bir veya birçok iradenin izharıdır. Ör: Kanun, mukavele, nizamname, idarî karar, arz, vasiyetname, bir mirasın kabulü, bir hakdan vazgeçme, yol verme (=congé), bilhassa teşriî ediş, idarî ediş, kazaî ediş, rızaî ediş, yöndemsel ediş (=acte solonnel) tabirlerinde aynı manaya gelir. Yönsel ediş maddî işe (=kılış) karşı bulunur. Yönsel edişler hukukî hadiselerin taksimatıdır. *Nazaret Hilmi: fiil, muamele; Şemseddin Sami: fiil, muamele; Mehmed Ekrem: tasarruf, muamele; Hukuk İstılahları Anketi: fiil, tasarruf, muamele.*

Edişlik evirmen: Kanunen veya hükmen mameleki bir üçüncü şahsın idaresine tabi bulunan bir kimseyi, kendisiyle mallarını idare eden kimse arasında menfaat zıddiyetini taşıyan bir hukukî fiilin icrası hususunda, temsil etmek için mahkeme kararıyla tayin edilen şahıs.

Eldeğimli artma: İnsan eliyle olan inzimama denir. Ör: Dikilen ağaçlar ve inşaat yerin birer artması olurlar.

Esirgemezlik ediş: Bedava yapılmış hizmetlerden (vekâlet, vedia, kefalet) tahasül eden veya başkasına aid bir malı kullanmaktan ibaret olan (iade) veya mislen iade şartıyla vererek (kabili istihlâk şey ikrazı) temin edilen istifadelere denir. *Nazaret Hilmi: teberru; Hukuk İstılahları Anketi: ivazsız akid.*

Gemi bağlaşıkları: Gemi yüzdürmeğe (navigation) elzem ve bu itibarla, satış, ipotek, haciz, sigorta hallerinde gemiden bir parça addedilen teferruat. Yük taşıtan imtiyazına tahsis edilmişlerdir. Gemi teferruatı satışı ticarî bir fiildir. *Nazaret Hilmi: takım; Miltiyadi Karavokiros: takım; Şemseddin Sami: gemi techizatı; Mehmed Ekrem: geminin takımları.*

Gökde çarpışma: İki hava gemisi arasında müsademe.

İnan vermek: Bir yabancı hükümeti, nezdine gönderilen bir hariciye murahhasının sıfat ve selâhiyetleri hakkında temin ve binnetice yabancı hükümeti bu murahhasa itimad göstermeğe davet etmektir. İnan verme, yerine göre, devlet

reisinden devlet reisine veya vekilden (haricîye) vekile gönderilen “inan bitileri” ile yapılır. Şemseddin Sami: tanıtırmak, itimadname vermek; *Mehmed Ekrem: ifâd etmek, sefir, izam etmek; Hukuk Istılahları Anketi: terhis etmek.*

Odun kesimi: Başkasına ait bir ormandan odun atmak hakkı. Şemseddin Sami: ihtitab; *Mehmed Ekrem: hakkı ihtitab; Hukuk Istılahları Anketi: ihtitap.*

Ödendi: Bir borç senedine borcun ödendiğini tesbit için konan şerh. *Nazaret Hilmi: ibra, tahlis; Miltiyadi Karavokiros: ibra; Şemseddin Sami: ibra senedi, tediye, eda; Mehmed Ekrem: ibra, ibra senedi; Hukuk Istılahları Anketi: ibra senedi.*

Parçalı ödeme yolu: Prensipten itibaren peşin ödenmesi lazım gelen bir resmin, mükellefin ilk yükünü azaltmak için yıllık (veya daha küçük) bir taksite bağlanması. Ör: (Fransada) menkul giymetler damga resmini parçalı ödeme yolu. (Bizde biletle girilen eğlence yerlerinden alınan darülaceze resmi taksitlere bağlanarak ödenebilir).

Paydaş: Anonim şirketlerde, mesuliyeti getirdiği miktarla tahdid edilmiş bulunan ortağa verilen isim. Şemseddin Sami: hissedar; *Mehmed Ekrem: hissedar; Hukuk Istılahları Anketi: hissedar.*

Saklayıcı: Adliyece yatırılması emir edilen bir meblağın müstevdaı. İcar mukavelesini tecdid teklifinin reddi üzerine çıkarılmak tehlikesine maruz tüccar kiracıya kefil gösterilmediği takdirde, mahkeme reisi tarafından bahış edilmiş olan teminat akçasının müstevdaı.

Savlıksal evirgen: (Savlık = Mahkeme). Mahkemece bir malı veya bir mameleki idareye memur kimse. Savlıksal evirgenler arasında muvakkat idareciler, tasfiyeci idareciler ve muhafız idareciler sayılabilir. (Bk. administrateurs provisoires, liquidateurs-administrateurs, administrateurs-sequestres).

Suçlama: Kanuna uygunsuz bir hareketde bulunmuş olması töhmetiyle bir kimsenin bir ceza mahkemesine sevkine denir. Ör: Asrî Fransız ceza mahkemeleri usulü umumî suçlama sistemini (=eliksel suçlama), yani müddeii umumîlik erkânından bilhassa bu işle tavgiz edilmiş bir memur heyeti tarafından yapılan ittihamı kabul eder. *Nazaret Hilmi: ittiham, isnad; Şemseddin Sami: ittiham, isnad; Mehmed Ekrem: ittiham; Hukuk Istılahları Anketi: ittiham.*

Suçsuz görme: Ağır ceza ve ihtisas mahkemelerince müttehemin ademi mücrimiyetine kanaat edilerek verilen beraet kararına denir. *Nazaret Hilmi: beraet; Şemseddin Sami: beraet; Mehmed Ekrem: beraet; Hukuk Istılahları Anketi: beraet.*

Tanıklık: Tevsikî tanıklık (=acte instrumentaire) tabirinde: hukukî bir hüküm icra eden veya icra edebilecek olan yöndemsel bir edişi veya maddî bir işi tesbit

için tanzim edilen vesika. Ör: Ahvali şahsiye tanıklığı, buyrukça tanıklık, düzce tanıklık, zabıt varakası, tesbiti delâil, envanter. Ekseriya beyyine olarak kullanılmak üzere tanzim edilir ve o zaman “*dayanak*” adını alır. *Nazaret Hilmi: senedat; Şemseddin Sami: hüccet, senedat; Mehmed Ekrem: sened, hüccet, takrir; Hukuk İstılahları Anketi: senedat.*

Taşınmaz tutuş arttırması: Kanunun emir ettiği tescil ve ilan merasimi yapıldıktan sonra icraî bir senede dayanarak haciz edilmiş bulunan bir taşınmazın mahkeme huzurunda müzayedesi.

Üste alan ödeye: Malî idareler (gümrük ve bilvasıta vergiler) memurlarınca, resme tabi emteanın, bu resimleri vermeden tedavül edebilmelerini teminen ısdar ettikleri vesikaya denir. Bu vesikaya “üste alan ödeye” denmesine sebep, resmin tediyesi icab ederse ödemeği taahhüd eden bir kefil idareye gösterilmedikçe ısdarına imkân olmamasıdır. *Nazaret Hilmi: kefalet ilmühaberi; Şemseddin Sami: transit tezkeresi; Mehmed Ekrem: kefalet ilmühaberi; Hukuk İstılahları Anketi: bir nevi gümrük vesikası.*

Yokluk öne sürme: Kendisine bir suç isnad edilen bir kimse lehine suçun işlendiği zaman başka bir mahalde bulunmasından çıkarılan müdafaa vasıtası. Ör: Suç yerinde yokluk öne sürme, suç yerinde yokluk tanıtma. *Şemseddin Sami: gybet hali.*

EK 3
Türe Sözlüğü İçin Bir Önerge'de
 Orhan Arsal ve Suphi Nuri İleri'nin Kullandığı Farklı Terimler

FRANSIZCA	TÜRKÇE	SUPHI NURI İLERİ	ORHAN ARSAL
Absolutisme	Mutlakiyet	Zorbalık	Başına buyrukluk
Abus de confiance	Emniyeti suistimal	Güveni kötü kullan-ma	İnanı kötü kullanma
Accession	İnzimam, iltihak	Girme	Artma, katılma
Acquéreur	İktisabeden	Alan	Edinen, elde eden
Acquét	Müktesep mal	Elde edilmiş	Edinek
Acquisition	İktisap	Alma	Edinme
Acquisition á titre gratuit	İvazsız iktisap	Parasız edinme	Yanıtız edinme
Acquisition á titre onéreux	İvazlı iktisap	Paralı edinme	Yanlı edinme
Acte á titre gratuit	İvazsız akit	Parasız ediş	Yanıtız ediş
Acte public	Resmî vesika, resmî senet	Kamusal bağıt, elkün bağıt	Ellikce bağıt
Action publique	Hukuku âmme dava-sı	Elkün savı	Ellicki sav
Affaires publiques	Mesalihî âmme	Kamusal işler, elkün işleri	Elliksel işler
Affectation	Tahsis	Öze verme	Örünleme
Agent consulaire	Konsolos memuru	Konsolos ajanı	Konsolosluk kılıcı
Agent de change	Mubayaacı acenta	Borsa acentası	Almaş cumuşmanı
Agent diplomatique	Diplomasi memuru	Diplomat	Dilcemenlik kılıcı
Arbitrage	Tahkim, hakemlik	Ara bulmak	Orta erlik
Arbitre	Hakem	Arabulan	Orta eri
Article	Madde	Bend	Saydı
Authenticité	Resmîyet, ihticaca salihîyet	Bes belli	Buyrukcalık
Auto-limitation	Tahdidi binefsihi	Bağlama	Kendini buclama

Erken Cumhuriyet Döneminde Hukuk Dilinin Özleşmesine Yönelik Sivil Arayışlar

Autocratie	Hükümeti mutlaka	Zorbalık	Tekerkcilik
Auto-détermination	Tebyini binefsihi	Kendi başına	Kendini beluştirme
Autonomie	Muhtariyet	Bağısızlık	Buyurganlık
Autonomie de la volonté	Muhtariyeti irade	İstedigini yapmak	İstek buyurganlığı
Autorités locales	Mahalli idareler	Yerli ergilikler	Yersel ergilikler
Avancement	Terfi ve terakki	İlerileme	Yükseltme
Avantage	Menafi	Asıg	Kazanç
Avaries	Avarya, hasaratı bah-riye	Avarya	Avruk
Avertissement	İhbar	Önceden	Söyleme, bildirik
Bâtiment de mer	Merakibi bahriye	Gemi	Deniz yapısı
Bénéfice	Kâr, temettü, menfaat	Asıg	Kâr
Cabotage (Grand)	Büyük kabotaj	Her yere gemi işlet-me	Büyük gemi işletme
Caution judicatum solvi	Ecnebi müddeilerden alınan kefalet akçesi	Kefalet akçesi	Sav tutağı
Caution solidaire	Müteselsil kefil	Zincirleme kefil	Dayanışlı kefil
Cédant	Temlik eden, terk eden	Veren, bırakan	Geçiren
Cens électoral	İntihap edilmek için şart ittihaz edilen mükellefiyet	Seğebilmek harcı	Seçim harcı
Centralisation	Merkeziyet	Ortaya doğru	Özekleme
Cession	Temlik, devir	Verme, bırakma	Geçirme
Cession de créance	Matlubun devri	Alacağı bırakma	Alacağı geçirme
Cession de territoire	Erazi terki	Toprak verme	Yer bırakma
Cessionnaire	Mefruğunleh	Geçirilen	Alan
Chancelier	Kançılar	Yazıcı	Kançılar
Chancellerie	Kançılara	Yazı odası	Kançılarlık
Charte	Berat, bir devletin hukuku esasiyesi	Ana yasa	Berat

Commune	Nahiye	Komün	Kamun
Complexe	Muğlak	Zor	Karışık
Concentration	Temerküz	Ortaya çekme	Kindikleme
Confédération	-	Konfederasyon	Birikme
Conjoint	Karı ve kocanın her biri, murtabit	Karı koca	Evdeş, bağdaş
Connaissance	Konşimento	Konşimento	Bilinçe
Conseil d'Etat	Şurayi Devlet	Kurulta danışkanlığı	Danıştay
Consentement	Rıza, muvafakat	Uyma	Uyverme
Consignation	Emaneten tevdi	Saklama	Saklaya verme
Consignataire	Kendisine tevdi edi-len	Saklayan	Saklaya verilen
Constitution	Teşkilâtı esasiye	Ana yasa	Kurum
Contentieux	Niza, dava	Sav	Savaşı
Contrariété des jugements	Derececi ahirede veri-len hükümler arasın-da müba-yenet	Sav uymazlığı	Sav tutmazlığı
Contravention	Kabahat	Suççuk	Kabahat
Contrefaçon	Taklit	Çalarak benzetmek	Benzeti
Cour d'appel	İstinaf mahkemesi	İkinci savlık	Bozbakan kur
Cour d'assises	Cinayet mahkemesi	Kıya savlığı	Kıyakur
Cour de cassation	Temyiz mahkemesi	Son savlık	Savkur
Haute-cour	Divanı Âli	Yüksek savlık	Yücekur
Courtage	Komisyonculuk	Komisyonculuk	Başalcılık
Coutume	Âdet, örf	Türe	Törü
Débouter	Davayı reddetmek	Sava bakmamak	Savı gerilemek
Décujus	Müteveffa, muris	Ölen	Düşgeleyen
Défaut	Gıyap	Yok iken	Yoklukda savı

Erken Cumhuriyet Döneminde Hukuk Dilinin Özleşmesine Yönelik Sivil Arayışlar

Dégradation civique	Hukuku medeniye ve siyasi-yeden iskat	Yönden olma	Benlikten düşürme
Délégation	Havale, heyeti mu-rahhasa, tefvizi salâ-hiyet	Yerine gönderme	Dilgeleme, salkur
Délibération	Karar, müzakere	Bağlama	Görüşme
Détenteur	Zilyet	Elde bulunduran	Tutan
Détention	Zilyetlik, tevkif	Elde bulundurma	Tutma
Détention préventive	Mevkufiyet	Yakalanma, alıkonul-ma	Tutkunluk
Domaine	Devlet emlâki	Kurulta edi	Yetül
Domicile	İkametgâh	Yerleşilen yer	Oturum (ocak)
Droit commun	Adî hukuk	Genel kurul	Kamusal kurul
Droit constitutionnel	Hukuku esasiye	Ana kurul	Temel yasalar kurulu veya kurumsal türe
Droit coutumier	Teamüli, örfî hukuk	Türesel kurul	Törüsel kurul
Droit écrit	Hukuku mektube	Kurul	Yazılı türe
Droit féodal	Feodal hukuk	Derebeylik Kurulu	Derebeylik türesi
Droit national	Millî hukuk	Ulusal Kurul	Ulusal türe
Droit public	Hukuku amme	Kamusal kurul	Genel kurul (elkün kurulu)
Duplique	Cevabı alelcevap	Cevaba cevap	İkilik
Echéance	İnkızaı müddet, hu-lûlü vade	Günü gelme	Gün
Embargo	-	Ambargo	Engel koma
Envoyé	Murahhas	Gönderilen	Göndermen
Etablissements publics	Müessesatı umumî-ye, resmiye	Kamusal kurumlar	Genel yerleşikler
Etat	Devlet	Uluş	Kurulta, olum
Etat-confédération d'Etats	Düveli müctemia	Devlet konfederas-yonu	Biririk kurultalar

Etat fédératif	Düveli müttehede	Federatif Devlet	Birleşik kurulta
Exclusion	Tard	Koğma	Çıkarma
Exequatur	Tenfiz kararı, konso-los beratı	Eksekuatür	Yürütge
Exterritorialité	Harici ezmemleket imtiyazı	Sınır dışarılık	Dışülkelik
Extrait	Hülâsa, fezleke, suret	Kıyası, benzeri	Benzer
Famille (chef de)	Aile reisi	Yuva babası	Yuva başkanı
Fédération	Federasyon	Federasyon	Birleşme
Fermage	Hâsılat icarında kira	Ürün kirası	Çift hakkı
Ferme (bail á)	Hasılât icarı	Kiralama	Çifte verme
Fermier	Hâsılât icarı müste-ciri	Toprak kiracısı	Çifte alan
Fictif	İtibarı, farazi	Uydurma	Yapmacıklı
Fiction	Farz	Uyduruş	Yapmacık
Fidécimmis	Nesilden nesile intikal eden aile vakfi	Aile vakfi	İyi isteğe bırakma
For (Lex fori)	Salâhiyet (Mahallî kanun)	Yerli yasa	Yersel yasa
Formule	Formül	Formül	Biçi
Fusion	İttihat	Birleşme	Tekleşme
Gouvernement de droit	Hukukî hükümet	Kurulsal güdmenlik	Hakda güdmenlik
Gouvernement de fait	Fiili hükümet	Oluruna güdmenlik	Oluşda güdmenlik
Gouvernement absolu	Hükümeti mutlaka	Yasasız güdmenlik	Başına buyruk güdmenlik
Gouvernement despotique	Hükümeti müstebide	Zorba güdmenlik	Kesinbaş güdmenlik
Gouvernement monarchique	Monarşik hükümet	Kralcı güdmenlik	Birekci güdmenlik
Gouvernement représentatif	Hükümeti niyabiye	Kamutaylı güdmenlik	Oruntasal güdmenlik
Gratuit (á titre gratuit)	Meccanen, ivazsız	Parasız	Yanıtsız

Erken Cumhuriyet Döneminde Hukuk Dilinin Özleşmesine Yönelik Sivil Arayışlar

Hypothèque maritime	Gemi rehni	Deniz ipoteki	Deniz tutusu
Illicite	Gayrimeşru, haksız	Nomsuz	Türeye uygunsuz
Immunité diplomatique	Diplomasi muafiyeti	Diplomatik yüküm-süzlüğü	Dilcemenlik yüküm-süzlüğü
Individualisme	Fertçilik	İndividualizm	Kişicilik
Inscription de faux	Bir vesikanın sahteli-ğini iddia	Uydurulmuş olduğu-nu gösterme	Uydurmalık öne sür-me
Instance	Dava, muhakeme	Sav	Duruşma
Institution	Müessese	Kurum	Kurultu
Intérêt	Faiz	Fayız	Ürem
Juré	Jüri azası	Jüri üyesi	Tüzemen
Juridique	Hukukî	Kurumsal	Türel
Jurisprudence	Mahakim içtihatları, kazaî kararlar	Jürisprüdans	Tüzdoruk
Légal	Kanunî	Nomlu	Yasasal
Légalité	Kanunilik	Nomluluk	Yasaya uygunluk
Légation	Sefaret	Elçilik	Salgılık
Lettre de change	Poliçe	Poliça	Ödüşçe
Licitation	İzalei şüyu	Payları kaldırmak	Artırmalı satış
Licite	Meşru, kanunî	Nomlu	Türeye uygun
Limited	Limited	Limited	Bucortaklık
Locataire (sous)	Müsteciri sani	Kiracının kiracısı	Altkiracı
Marque de fabrique	Alâmeti farika	Fabrika markası	İşbelğisi veya ev bel-ğisi
Masse	Masa, heyeti mec-mua	Küme	Yığın
Mémorandum	Muhtıra, memoran-dum	Memorandum	Andıç
Nonce	Papalık makamının elçisi	Nons	Papalık elçisi
Obligation	Borç, vecibe	Borç	Ödev

Obligation d'aliments	Nafaka borçları	Besleme borçları	-
Obligations solidaires	Müteselsil borçlar	Zincirleme borçlar	Dayanışsal ödevler
Obligé	Borçlu	Borçlu	Ödevli
Office	Daire, vazife, hizmet	Ofis	Çevirge
Opposition	İtiraz (muhalafet)	Çatışma	Karşıkoma
Original	Bir varakanın, bir vesikanın aslı, aslı nüshası	Orijinal	İlkin
Outrage	Hakaret, taarruz	Sövme	Sataşma
Ouverture de faillite	İflâsın açılması	Batmanın açılması	Düşmenin açılması
Participation	İştirak, iltihak	"... ve karışmak"	Paydaşlık
Police	Zabita, poliçe	Poliça	Polis, sağındırca
Radiation	Kaydın terkini	Kütükten çıkarma	Silme
Referendum	Referandum, bir ka-nun için halkın rey-i-ne müracaat	Referandum	Kamuya sorğu
Société	Şirket	Sosyete	Ortaklık
Société en nom collectif	Kollektif şirket	Kollektif ortaklık	Kubaşık ortaklık
Société en commandite	Kommandit şirket	Komandit ortaklık	Üneşik ortaklık
Société en commandite par actions	Sermayeci eshama münkasim komandit şirket	Komandit aksiyonlu sosyete	Üneşik paylı ortaklık
Statut	Nizamnamei esasî, statü	Statü	Durum
Substitution	İkame	Yerine kullanma	Ornatma
Tacite	Zımnî	Kapalı	-
Traite	Poliçe	Poliça	Ödüşçe
Traité	Muahede	Andlaşma	İnanlaşma
Transaction	Sulh	Uzlaşma	Kesişme
Tribunaux de droit commun	Mehakimi umumiye	Özel yönler savılıkları	Kamusal savılık
Union personnelle	İttihadi şahsî	Bensel Birlik	Kişi Birliği

Erken Cumhuriyet Döneminde Hukuk Dilinin Özleşmesine Yönelik Sivil Arayışlar

Union réelle	İttihadi hakikî	Edsel Birlik	Gerçek Birliği
Usage	Örf ve âdet	Türe	Olagelme
Voix	Rey, fikir	Oy	Ses
Voix consultative	İstişarî rey	Danışsal oy	Danışsal ses
Voix délibérative	Karara müessir rey	Görüşsel oy	Görüşsel ses